

Б. С. БОЙКА.

Будова рыначнай часткі бюджэту сялянскіх гаспадарак Мазырскае, Калінінскае і Аршанскае акруг за 1924-25 г. паводле бюджэтн. абследван. Ц.С.К.Б.

„Усё, што затрымлівае развіццё таварнасці гаспадаркі, прычыніцца толькі пагаршэнню становішча вытворцаў“^{*)}.

I. Мэта і задачы дасьледваньня.

Грунтоўная задача, што стаіць перад народнаю гаспадаркаю Саюзу, гэта—як мага хутчэйшае развіццё вытворчай моцы яго на падставе падніманьня вытворчасці працы. Апошняе магчыма толькі пры ператварэньні нашага Саюзу з краіны аграрна-індустрыяльнай на індустрыяна-аграрную. Пры сучасных умовах для гэтага патрэбна закупаць за-граніцаю шмат грунтоўнага абсталяваньня, як для прамысловасьці, так і для сельскае гаспадаркі

Гэткім чынам задача падніманьня вытворчай моцы Саюзу ўпіраецца ў імпарт, а разьмеры апошняга залежаць ад валютных фондаў і, у канцы канцоў, ад экспарту. А наш экспарт грунтуецца галоўным чынам на с.-г. прадукцыі, якая паступае ў падаўляючай колькасці ад сялянскае гасп-кі.

З вышэйпаданнага ўжо ясна тая паважнасьць, якую мае развіццё таварна-грашовых менавых адносін у сялянскай гасп-цы. Калі-ж да гэтага дадаць, што толькі на развіццё таварна-грашовых менавых адносін у сялянскай гаспадарцы ствараецца магчымасьць яе спецыялізацыі, машынізацыі, рацыяналізацыі і каапэрыраваньня перш у галіне збыту і закупаць а потым і самага вырабу, а таксама ўтварыцца ўнутраны рынак на прамысловыя тавары і забясьпека с.-г. сыравінай прамысловасьці, дык значнае памянёнага працэсу пакажацца яшчэ больш пукатым.

Значыцца, пытаньне будовы рыначнай часткі бюджэту сялянскіх гаспадарак вартна таго, каб на ім затрымацца і распрацаваць яго паводле бюджэтных матар'ялаў, якія ёсьць у нас на Мазырскую, Калінінскую і Аршанскую акругі, з мэтай падрабязнага вытлумачэньня на канкрэтным матар'яле колькаснага і якаснага развіцця гэтых таварна-грашовых менавых адносін у залежнасьці ад велічыні гаспадарак і ад розных натуральна-гістарычных і эканамічных умоў

Бюджэтным матар'ялам мы карыстаемся з тае прычыны, што ў ма-савых статыстычных даных мы ня знойдзем такога поўнага матар'ялу, які нам патрэбен, асабліва для пазьнейшага часу.

*) Ленин: „Развитие капитализма в России“ стар. 114.

Гэтым-жа тлумачыцца і тое, чаму мы ў далейшым амаль што ўсе свае вывады і падрахункі вырашылі грунтаваць на аналізе аднае сярэдняй сялянскай гасп-кі, як па асобных групах гаспадарак, таксама і па акругах.

Пераходзячы да канкрэтнага фармуляваньня мэты нашае працы, мы можа, ахапляючы яе ўсю, выразім наступнае: вытлумачэньне пытаньня, адкуль і ў якім разьмеры здабывае сялянская гаспадарка сродкі для рыначнага звароту і што яна за іх купляе?

Пры дэталізаваньні гэтага агульнага мэты распадаецца на наступныя прыватныя задачы:

I. Па прыбыткавай частцы рыначнага бюджэту.

1) Вызначэньне агульнага разьмеру рыначнага звароту за год.

2) Вытлумачэньне пытаньня, ці даволі гэтага звароту для сялянскае гасп-кі, калі не даволі, дык што гэтаму прычыніцца, ці можна пазбавіцца ад гэтага недахопу і як гэта зрабіць.

3) Якую ролю ў складаньні прыбыткавай рыначнай часткі бюджэту мае продаж працоўнай сілы сялянскае гасп-кі і с.-г. прадукцыі.

4) Якія галіны сельскае гасп-кі і ў якой меры прымаюць удзел у складаньні прыбыткавай часткі рыначнага бюджэту.

II. Па выдатковай частцы рыначнага бюджэту.

1) Вызначэньне рыначных трат на вытворчыя і асабістыя патрэбы і дзяржаўныя падаткі і іх узаемная абумоўлянасьць

2) Вызначэньне разьмераў рыначных трат на тавары с.-г.-га вырабу, прамысловасьці і працоўнае сілы з пункту погляду ўтварэньня рынку на гэтыя тавары ў сялянскай гаспадарцы.

II. Агульная характарыстыка сельскае гаспадаркі 3-х абследваных акруг паводле літаратурных даных і бюджэтнага абсьледваньня. Колькасьць абсьледваных гаспадарак і іх групаваньне.

Бяручы толькі самае галоўнае і патрэбнае, затрымаемся хоць схэматычна на адменных азнаках ладу сельскае гаспадаркі кожнае акругі, паводле літаратурных даных. Для гэтага скарыстаем матар'ял з артыкулу Бонч-Асмалоўскага: „Сельско-хозяйственный обзор Советской Белоруссии“^{*)} дзе ён, карыстаючыся павятовымі падраўнкамі перапісу 1917 г., дзеліць пашыраную Беларусь на 7 с.-г. раёнаў. Для нашай мэты досыць супыніцца на 3-х раёнах, бо ў кожны з іх пападае адна акруга, якая нам вылучаецца:

У I раён—Палескі—экстэнсыўнае скатаводзтва—Мазырская.

„ II „ —Паўднёва-ўсходні—жывёлаводны—Калінінская.

„ III „ —больш інтэнсыўнае палёвай гасп-кі—Аршанская.

Патрэбна адзначыць, што найбольш характэрныя рысы паказаных раёнаў, паводле Б.-Асмалоўскага, яскравей за ўсё выяўляюцца па I-му раёну ў Мазырскім павеце, па III-му раёну ў Аршанскім, Горацкім і Матілеўскім паветах, па II-му раёну падобных паказаньняў няма. Значыцца, ня глядзячы на тое, што характарыстыка раёнаў, якая падаецца ніжэй, тэрытарыяльна не супадае з межамі памянёных акруг, мы поўнасьцю можам скарыстаць яе для вышэйпаказанай мэты—схэматычнай характарыстыкі сельскае гаспадаркі па акругах.

I. Палескі раён—Мазырская акруга.

Нязначны ⁰/₁₀₀ с.-г. плошчы—45,7⁰/₁₀₀. Шмат лесу, балот і няўдобицы—54,3⁰/₁₀₀. Пахаці—54,7⁰/₁₀₀ ад с.-г. плошчы і сенажаці і выгану—45,3⁰/₁₀₀ ад с.-г. плошчы.

*) Журнал „Народное Хозяйство ССРБ за 1924 г.“.

Адносна вялікая плошча кармавых угодзьдзяў стварае ўмовы, пры якіх гадоўля быдла ў найбольш экстенсіўных формах нагульнага характару набывае пераважнага значаньня. Паляводтва адыходзіць на другі плян. Жыта сеецца найбольш 43,9% засеўнае плошчы. Іншыя галіны жывёлаводства разьвіты слаба, выключаючы свінаводства. Аднаведна ступені разьвіцьця свінаводства культура бульбы разьвіта вышэй (10,5%) чым у сярэднім па Беларусі (9,2% засеву).

Наогул, за выключэньнем разьмераў разьвіцьця культуры бульбы і стану свінаводства, сельскае гаспадаркі Палескага раёну з усіх сваіх бакоў выяўляе экстенсіўны характар.

Згодна з гэтым і с.-г. шчыльнасьць насельніцтва і разьмер сям'і дvara (6,1 душ) у гэтым раёне значна ніжэй сярэдняга па Беларусі (6,4 душ).

II раён Паўднёва-ўсходні—Калінінская акруга.

Паводле разьмеркаваньня агульнай плошчы на сельска-гаспадарчую (57,8%), лясную і няўдобную (42,2%) і с.-г.-чай плошчы на ворныя ужыткі (69,2%), кармавыя (30,8%), гэты с.-г. раён зьяўляецца больш нармальным у параўнаньні з раёнам Палескім. Скатаводтва адыходзіць на другі плян. Паляводтва набывае большага значаньня. Жыта не займае поўнасьцю аднаго кліну трохпалёўкі (раён слабапарушанай трохпалёўкі). Параўнальная пашыранасьць валакністых тэхнічных культур (каноплі) 5,1% засеву.

Што-ж да разьвіцьця скатаводтва, пдн.-ўсходні раён зьяўляецца раёнам бязумоўна жывёлаводным са значна разьвітымі ўсімі галінамі яго (ж-ва). Колькасна быдла ўступае Палескаму раёну, маючы мясцовы ўхіл.

Гэткім чынам пдн.-ўсходні раён можна характарызаваць, як раён жывёлаводны з паляводтвам, блізім да трохпалёўкі. Гэты раён найбольш мала насялёны.

III раён—больш інтэнсіўнай палёвай гаспадаркі—Аршанская акруга. Нязначны % лесу і няўдобыцы (30,3%). Нязначны % кармавых угодзьдзяў (26,2% ад с.-г. плошчы) і адпаведна гэтаму высокі % пахадзі (73,8) зьяўляецца наогул адметнаю рысаю данага раёну.

Высокі % пахадзі, якая скарыстоўваецца (73,6%). Значнае перавышэньне яравых засеваў над азімымі. Значны % незярнёвых культур (18,4% засеву). Жыта сеецца мала. Засевы валакністых расьлін—5,4%, і траў—4,7% пачынаюць прымаць відныя разьмеры.

Адносна жывёлаводства раён не адмяняецца разьвіцьцём ні воднай з яго (ж-ва) галін.

А таму III раён зьяўляецца раёнам выключна палёвае гаспадаркі. С.-Г. шчыльнасьць насельніцтва ў ім вельмі вялікая.

З паданай схэматычнай характарыстыкі можна ўстанавіць нарастаньне інтэнсіўнасьці с.-гасп-кі ад Мазырской акругі да Аршанскай.

На жаль, Б.-Асмалоўскі пры раянаваньні зусім не карыстаўся данымі прасьяканьня ў сялянскую гасп-ку рыначна-мэнавых сувязяў і гэтым досыць важным паказчыкам, як будова таварнай с.-г. прадукцыі. Дзеля гэтага на паданую характарыстыку раёнаў трэба глядзець, як на папярэднюю, якую прыдзецца ўдасканальваць, а магчыма і відазьмяняць па мэры намнажэньня патрэбнага матар'ялу.

Цяпер супынімся на вытлумачэньні пытаньня, паколькі абследаваньня гаспадаркі выяўляюць сярэдні тып гасп-кі акругі. для чаго параўнем сярэдняю гасп-ку акругі паводле бюджэтных даных з тым-жа паводле масавых даных, бяручы пад увагу некаторыя грунтоўныя азнакі:

1) склад сям'і, 2) забясьпечанасьць зямлёю, 3) скацінаю, 4) адлегласьць ад бліжайшага рыначнага пункту і чыгуначнай станцыі¹⁾.

З гэтай мэтай уложым наступную табліцу колькасьці душ і забясьпечанасьці зямлёю і скацінаю 1-е сярэдняе сялянскай гаспадаркі акругі:

НАЙМЕНЬНЕ		Душ	Дзес. с.-г. плошчы	Рабоч. коней і валуў	Жарабк. старэй году	Кароў	Маладняк быдла старэй году	Сьвіней старэй 4-х месяцаў	Авеў дарослых
Мазырская акр.	паводле бюджэтных даных	6,2	6,88	1,9	0,1	2,3	1,4	2,7	3,5
	„ масавых „ ¹⁾	5,3	13,64 ¹⁾	0,9	0,1	1,6	0,7	1,0	2,1
	„ „ „	—	7,40 ²⁾	—	—	—	—	—	—
Калінінская акр.	паводле бюджэтных даных	6,3	7,30	1,4	0,2	1,8	0,7	2,5	3,1
	„ масавых „ ¹⁾	5,6	10,87 ¹⁾	1,1	0,2	1,3	0,4	1,0	2,2
	„ „ „	—	8,59 ²⁾	—	—	—	—	—	—
Аршанская акр.	паводле бюджэтных даных	7,1	7,74	1,2	0,3	1,6	0,5	2,9	1,6
	„ масавых „ ¹⁾	5,7	9,30 ¹⁾	0,9	0,2	1,1	0,3	0,9	1,5
	„ „ „	—	9,57 ²⁾	—	—	—	—	—	—
Па БССР па масавым ¹⁾		5,4 ¹⁾	8,41 ²⁾	0,9	0,2	1,4	0,4	0,9	1,7
„ „ „		—	10,4 ¹⁾	—	—	—	—	—	—
„ „ „		—	8,74 ²⁾	—	—	—	—	—	—
Тое-ж паводле бюджэтных даных 1923-24 г. ³⁾		6,32	7,08	1,33	0,27	1,8	0,98	1,48	2,66

Зьяўляецца, што па велічыні сям'і і пад абследаваньне папалі гаспадаркі звыш сярэдняй. Па землезабясьпечанасьці цяжка знайсці даныя для параўнаньня, але для накіраваньня мы бяром даныя ўсяе ўдобнай зямлі. Калі з лічы землезабясьпечанасьці выключыць лес, дык забясьпечанасьць удобнаю с.-г. плошчаю аднаго двара амаль што зусім супадае з масавымі данымі 1922 г. Па забясьпечанасьці скацінаю пад абследаваньне папалі гаспадаркі звыш сярэдняй. Гэткім чынам, сярэдні тып

¹⁾ На жаль, абследаваньні гасп-кі не адбіваюць прапарцыю фактычнага пашырэння форм землекарыстаньня ў Мазырской і Аршанскай акругах: у апошняй акрузе пад абследаваньне не папала ні адной гасп-кі з вучасковаю формай землекарыстаньня.

²⁾ Паводле даных „Итогов админ. учета“ табл. 4, стар. XIII.

³⁾ Статыстычн. штогоднік БССР, 1923-24 г., табл. А, стар. 392.

⁴⁾ С.-Х-во БССР. 1925 г., стар. 12 — удобной.

⁵⁾ Усяе ўдобнай аямлі, Статыстычн. штогодн. 1923-24 г., стар. 74, паводле перапісу—1917 году.

⁶⁾ Таксама . . . . . стар. 75, па 10¹⁾ - 1922 г.

гасп-кі паводле бюджэтных даных, гэта тып гасп-кі звыш сярэдняй, г.з. такая як кажа Ленін, якая „адабражае сапраўднасьць у лепшым асьвятленьні, чым яна ёсьць. Адбываецца гэта, мусіць, таму, што самае паняцьце „бюджет дапускае мала-мальскі устойлівую гаспадарку, а гэткую гаспадарку, ня лёгка знайсці сярод беднаты“¹⁾. З другога боку гэта можа тлумачыцца непаўнатою даных адміністрацыйнага падліку, які выконваўся праз сельсаветы. Дзеля гэтага можна сказаць, што нашы бюджэтыя даныя бліжэй да сярэдніх сапраўдных, чым гэта відаць з паданай табліцы.

НАЙМЕНЬНЕ	Паводле масавых ²⁾		Паводле бюджэтных даных	
	Чыг. станц.	Рыначн. пункт	Чыг. станц.	Рыначн. пункт
Мазырская акр.	25,2	20,5	37,9	21,5
Калінінская „	20,6	13,2	27,3	11,7
Аршанская „	12,9	11,2	11,0	10,3
БССР „	23,2	15,3	—	—

Скарыстоўваючы „Ітогі административного учета“ уложым наступную табліцу сярэдніх адлегласцяў Райсельсаветаў у вёрстах да: чыг. станцый і бліжэйшых рыначных пунктаў, з якой устанаўляем, што адлегласць нават да мясцовых рынкаў збыту для гасп-к Мазырскае акругі разоў у 2-3 больш, чым для Аршанскай. Калі да гэтага дадаць яшчэ, што перавозка (напр., валы) і прасёлкавыя дарогі (балоты і лес) у Мазырскай акрузе значна горш, чым у іншых, дык розная эканамічная адлегласць да рынку гасп-к у розных акругах, якія мы вивучаем, праявіцца зусім рэльефна, што, вядомая рэч, ня можа не адбіцца на стане сельскае гасп-кі гэтых акруг наогул і на будову с.-г. прадукцыі на рынку у прыватнасць.

Для больш падрабязнага вивучэння гаспадарак разгрупую іх ня толькі па акругах, але і ўнутры акруг, паводле велічыні, на дробныя сярэднія і буйныя. Потым выведзем сярэднюю гаспадарку па асобных групам і па акрузе, з якою ў далейшым і будзем мець справу.

Для нашае мэты—вивучэння рыначнай часткі бюджэту сялянскіх гаспадарак, мяркуючы а ргіорі, лепш было-б разгрупаваць іх паводле размеру ўмоўна-чыстага прыбытку (чысты прыбытак + заробатная плата) на адну гасп-ку, але тэхнічна зрабіць гэта было надзвычайна цяжка, з тае прычыны, што па 101 бюджэту трэба было зрабіць рахункаводны аналіз. Дзеля гэтага мы былі прымушаны ўзяць за паказчыка буйнасць гасп-к ці рэльеф с.-г. плошчы, ці разьмер засеву на адну гасп-ку, ці колькасць зямлі, што прыпадае на адну душу. Мы супыніліся на 1-й азнацы і разгрупавалі гасп-кі паводле размеру с.-г. плошчы, дзеля таго што гэтая азнака лепш за іншых характарызуе аб'ём дзей-

насці гасп-кі пры умовах, калі з прычыні паўных эканамічных умоў інтэнсыўнасць гаспадаркі ня можа быць падвышана, што тлумачыць адноснае аграрнае перанасленне, якое наглядаецца ў Беларусі; гэта сьведчыць пра тое, што пры існуючай сыстэме гасп-кі і яе тэхніцы ў першым мінімум-е зьяўляецца удобная с.-г. плошча.

Для групування мы бяром інтэрвалы ў 5 дзес. с.-г. плошчы. Больш дробнага групування мы ня робім, лічучы, што гаспадарка да 5 дзес. ня можа поўнасьцю скарыстаць працоўных рук у самой сабе і ня можа забяспечыць сябе сама сабою пражыўнога мінімум-у, а значыцца, абязьмова павінна займацца „промысламі“. Гасп-ка ад 5 да 10 дзес. можа забяспечыць сябе пражыўным мінімум-ам ад свайго вырабу, але ўсё-ж ідзе на „промыслы“, рэалізуючы запас нескарыстанае працаздольнасці, хоць і з меншаю напружанасцю, чым 1-я група; гасп-кі больш за 10 дзес. ня толькі скарыстоўваюць сваю працоўную сілу поўнасьцю, але часта карыстаюцца найманаю працай; сваю працу аддаюць на „промыслы“ па сэзонах у вольны ад палёвай працы час, і то толькі пры ўмове параўнальна высокай аплаты працы. Таварнасць сялянскай гаспадаркі III-й групы будзе таксама найбольшаю.

Гэткім чынам, прынятыя намі інтэрвалы груповак паказваюць ня толькі нарастаньне моцы гасп-ак, але і на зьмену іх якасці, г.з. паказаныя групы гасп-ак адмяняюцца адна ад аднае ня толькі колькасна, але і якасна. (Выраб вышэйшымі групамі ня толькі прадуктаў, але і тавараў, а таксама прысваенне імі прыбавачнага кошту).

З мэтай ілюстрацыі праверым гэта схематычна для гаспадарак, якія вивучаюцца, і вылічым спажывецкую норму засеву па групам і акругах паводле патрэбы на жыта (як галоўную харчоўную культуру). Для гэтага скарыстаем наступныя даныя:

1) Гадавы падушны спажытак печанага жытнага хлеба ў пудох па Беларусі¹⁾: у гасп-ах I групы—12,78 п.; II гр.—13,62 п.; III гр.—13,82 п.; сярэдняе—13,55 п.

2) З 1-го пуду мукі выйдзе 1,633 п. печанага хлеба²⁾,

3) Пры размоле жыта на муку траціца 1,5%³⁾, норма заведама малая; будзем лічыць 4%⁴⁾ ці на пуд 1,5 хунта.

4) Ураджай з дзесяціны жыта за 1924 г. у сярэднім⁵⁾: па Мазырскай акрузе—43 п., Калінінскай—48 п., Аршанскай—50 п. Будзем лічыць сярэдняю ўраджайнасць для зручнасці ў вылічэнні за 50 п., тым больш што даныя статыстыкі бываюць звычайна зьменшаны.

5) Высеў на дзесяціну жыта 10,5⁶⁾. Значна, дзесяціна засеву жыта дасць (50 - 10,5 = 39,5 п.) з акругленьнем 40 п. жыта.

Карыстаючыся вышэй паданым вылічым плошчу патрэбнага жытнага засеву сярэдняй гаспадаркі групы для ўласнага ўжытку. Для гэтага перш вызначым патрэбнасць жыта ў год на душу. Яна раўняецца:

13,55 п. печ. хлеба: 1,633: $\frac{40-1,5 \text{ х.}}{40 \text{ х.}} = 8,7$ пуд. зярнят. Лічба надта малая.—павялічым яе да 10 пуд,

Тады плошча засеву жыта для сярэдняй гасп-кі I групы Мазырскае акругі будзе раўняцца 10 п. × 5 душ: 40 = 1,25 дзес., а ўся плошча засеву бяручы пад увагу, што з усяе плошчы засеву на жыта прыпадае ў 0,6-х⁷⁾:

¹⁾ Стат. ежегодн. БССР за 1923-24 г. стар. 380. Па акругах даных няма.

²⁾ Спр. книга русск. агронома. III вид. стар. 652.

³⁾ Sibig стар. 641.

⁴⁾ Стат. ежегодн. БССР, стар. 408.

⁵⁾ Тое-ж „ „ „ 109.

¹⁾ „Развитие капитализма в России“ стар. 108.

²⁾ „Итоги административного учета“ табл. 7-я.

У Мазырскай акрузе 51,97 будзем лічыць 52%
 „ Калінінскай „ 38,23 „ „ 38,25%
 „ Аршанскай „ 44,30 „ „ 44,30 „

для гаспадаркі I групы павінна быць роўна 1,25 дз.: $\frac{52}{100} = 2,4$ дзес. Ана-

лягічна рахуючы будзем мець патрэбную засеўную плошчу для іншых груп і акруг.

Рэзультаты ўложым у наступную табліцу, якая відавочна пацвярджае нашу матывіроўку інтэрвалаў групавак у частцы, што датычыцца да здавалення ўласных патрэб. Адна толькі II група гасп-ак Калінінскае акругі не пацвярджае нашай схэмы, як відаць, таму, што % засеву жыта ў гэтай акрузе прыкметна ніжэй, чым па іншых акругах, і недахоп жыта пакрываецца іншым збожжам (ярыцаю).

А К Р У Г І	НАЙМЕНЬНЕ	I гр.	II гр.	III гр.
М а з ы р с к а я	Фактычная . . .	2,0	3,6	5,18
	Патрэбная . . .	2,4	3,1	3,7
К а л і н і н с к а я	Фактычная . . .	1,63	3,64	6,3
	Патрэбная . . .	3,7	4,1	4,3
А р ш а н с к а я	Фактычная . . .	2,16	3,64	6,04
	Патрэбная . . .	2,7	3,70	5,2

Можна папярэчыць, што прыведзены метады вылічэння хварэе натуралізмам: экстенсіўную культуру жыта можна замяніць на якую-небудзь іншую, рыначную, больш інтэнсіўную з тым, каб ад продажу яе, мець магчымасць здабываць жыта

Але гэтакі спосаб вырашэння пытання, зазвычай, покуль што, ня можа ўжывацца (выключэнні прадстаўляюць прыгородныя гасп-кі), бо пры неразвітасці менавой сувязі ў вёсцы інтэнсіфікацыя працы ідзе разам з нерацыянальным скарыстаннем народнае працы, з меншаю яго вытворчасцю і меншаю, супраць звычайнай, аплатаю яе.

Анялягічнага разрахунку па скарыстанню працы ў сваёй сельскай гасп-цы рознымі групамі гасп-ак, на жаль, зрабіць нельга, дзеля таго што ў бюджэтах, якія распрацоўваюцца, ён ня падлічан.

Для аналізу рыначнай часткі бюджэту сялянскіх гасп-ак мы ўзялі бюджэтныя абследаванні Ц.С.К.Б. па 3-х акругах за 1924-25 г., якіх ёсць у распараджэнні кабінэту сельска-гаспадарчай эканоміі Б. Дз. Акадэміі С.-Г. ў колькасці 101¹⁾, яны размяшчаюцца наступным чынам:

¹⁾ Па Мазырскай акрузе ёсць 30 бюдж., але 1 ня ўключан у распрацоўку, як запоеўны па безямельнай гаспадарцы.

Мазырская акр.		Калінінская акр.		Аршанская акр.				
Райн	Насял. пункты	Кольк.	Райн	Насял. пункты	Кольк.			
Лельчыцкі	Канпелька . . .	3	Крычаўскі	Маковы . . .	2	Талачынскі	Слабодка . . .	6
	Астраханка . . .	6		Цыганова . . .	4		Сухачова . . .	5
	Урбацкая Рудня . . .	4		Дарлівае . . .	6		Мешкава . . .	6
Петрыкоўскі	Смінікі . . .	4	Чырвонопольскі	Ботвінава . . .	6	Копыскі	Новае Сяло . . .	6
				Гарэзна . . .	5		Міхайлавічы . . .	4
				Клясіна . . .	4		Зубава . . .	6
				Усцьдніавічы . . .	4		Маслакі . . .	4
				Мануілы . . .	4			
Разам па акругах . . .		29		35			37	

У выніку групування гасп-ак мы маем наступны малюнак:

А К Р У Г І	А б с а л ю т н а				А д н о с н а			
	I	II	III	Разам	I	II	III	Разам
Мазырская . . .	8	18	3	29	28	62	10	100
Калінінская . . .	10	19	6	35	29	54	17	100
Аршанская . . .	13	14	10	37	35	38	27	100
УСЯГО . . .	31	51	19	101	30	50	20	100

Галоўную масу гаспадарак складаюць сярэднія, прычым 62% іх ад Мазырскай акругі (62%) зніжаецца к Аршанскай (38%). А колькасць гаспадарак I-й і III-й груп у гэтым кірунку нарастае. Нагадваецца, нібы разам з нарастаннем інтэнсіўнасці гасп-ак і іх дэнатуралізацыяй адбываецца працэс „рассялянівання“ сярэдняй групы. Вядома, што прыведзеных даных мала яшчэ для пэўнага вываду, дзеля таго што зьява разглядаецца ня ў дынаміцы і не на масавым матар'яле, але тэндэнцыя характэрна.

Пераходзім да наступнай табліцы — складу сям'і і забяспечанасці зямлёю і скацінаю па групам гасп-ак і акругах:

Средние	Аршанская			Калининская			Мазырская			Акругі																			
	Средние			Средние			Средние																						
	I	II	III	I	II	III	I	II	III																				
Средние на ВССР)	6,32	4,47	3,69	0,38	4,40	1,76	—	6,81	3,26	823	64,6	1,17	0,27	0,16	—	1,80	0,98	2,66	2,12	1,48	1,01	0,72	—	4,78	—	—	—	—	
Средние	7,1	5,1	4,1	0,44	4,83	1,98	0,49	7,74	3,80	79,3	62,4	1,2	0,3	—	0,01	1,6	0,5	0,5	1,3	2,3	1,6	1,3	1,2	—	—	—	—	—	
Средние	6,3	4,4	3,4	0,39	4,51	1,83	0,57	7,30	3,53	78,3	61,8	1,4	0,2	0,2	—	1,1	0,1	0,2	1,3	1,3	1,2	1,3	0,8	—	—	—	—	—	
Средние	5,6	3,6	2,7	0,16	2,15	0,87	0,39	3,57	1,63	—	—	0,9	0,2	—	—	1,2	0,6	0,3	1,9	2,1	1,4	1,1	2,4	—	—	—	—	—	
Средние	6,4	4,7	3,6	0,39	4,62	2,02	0,45	7,48	3,64	—	—	1,4	0,6	0,3	—	1,8	0,4	0,8	3,5	3,5	7,7	0,7	1,8	—	—	—	—	—	
Средние	6,7	4,8	3,9	0,79	8,07	2,83	1,29	12,98	6,30	—	—	2,0	0,4	—	—	2,7	1,6	0,8	4,0	5,0	1,5	1,7	0,3	—	—	—	—	—	
Средние	6,2	4,0	2,8	0,07	3,57	2,86	0,38	6,88	3,32	93,0	52,0	0,4	0,1	—	—	2,3	1,4	0,7	3,5	1,1	1,6	1,1	0,9	—	—	—	—	—	
Средние	5,0	3,0	2,0	0,04	2,26	1,9	—	4,20	2,0	—	—	0,7	—	—	—	1,0	0,1	0,6	3,1	1,9	1,2	0,5	2,0	—	—	—	—	—	
Средние	6,5	4,10	2,8	0,08	3,82	3,18	0,38	7,46	3,60	—	—	0,8	0,4	—	—	1,7	1,0	0,7	3,6	1,4	1,8	1,6	0,3	—	—	—	—	—	
Средние	7,7	5,6	4,8	0,11	5,46	3,70	1,33	10,60	5,18	—	—	—	—	—	—	2,0	0,1	1,0	4,0	4,0	3,3	1,6	1,3	2,6	—	—	—	—	—
Средние	6,2	4,0	2,8	0,07	3,57	2,86	0,38	6,88	3,32	93,0	52,0	0,4	0,1	—	—	1,5	0,2	0,7	3,5	1,1	1,6	1,1	0,9	—	—	—	—	—	
Средние	5,0	3,0	2,0	0,04	2,26	1,9	—	4,20	2,0	—	—	0,7	—	—	—	1,0	0,1	0,6	3,1	1,9	1,2	0,5	2,0	—	—	—	—	—	—

*) Статист. ежегодн. ВССР, обл.сл. 1923-1924 г.; стар. 392-393.

з якої бачим, што склад сям'ї (душ, поўных едакоў і работнікаў) адначасна з землекарыстаннем узрастае ад ніжэйшых груп к вышэйшым і ад Мазырской акругі к Аршанскай. Плошча прысядзібных вучасткаў зямлі ўзрастае ад ніжэйшых груп к вышэйшым і, што асабліва характэрна, ад Мазырской акругі к Аршанскай; гэта таксама сведчыць аб нарастанні інтэнсыўнасці гасп-ак у тым-жа кірунку. Процент пахаці ад усёе с.-г. плошчы расьце ў той-жа бок ад 52⁰ да 62,4⁰. Нарастаньне плошчы кармавых ўгодзьдзяў — лугоў і выганоў — падлягае адваротнай законамернасці, зьніжаючыся ад Мазырской акругі к Аршанскай. Значыцца, мы яшчэ з большаю пэўнасцю можам гаварыць, што інтэнсыўнасць гаспадарак нарастае ад Мазырской акругі к Аршанскай, асабліва ў земляробчай сваёй частцы; што-ж да складу скаціны па акругах, дык бачым, што ў Мазыршчыне галоўную ролю, як рабочая скаціна, граюць валы, а ў Калининскай і Аршанскай акругах — выключна коні. Быдла ў Мазырской акрузе разы ў два больш, чым у іншых, сьвіней прыблізна п'яроўну, а авец больш у Калининскай акрузе. Зазначым, што для нашай мэты — агульнай характарыстыкі гасп-ак — досыць параўнаць сумарныя лічбы галоў па відах скаціны без пераводу ў параўнальны адзінкі, тым больш, што гэты перавод ня можа даць нам больш дакладных лічбаў для параўнаньняў, бо якасьць скаціны па розных акругах надта розная (што асабліва адбываецца на быidle). Тым ня менш ¹⁾ маладняка, аднесены да кароў, дасць нам паказаньне на кірунак гадоўлі быдла. Зрабіўшы вылічэнні знойдзем, што

ў Мазырской акрузе ён роўны — 100% (без валоў)
 „ Калининскай „ „ „ — 78 „ „ „
 „ Аршанскай „ „ „ — 62 „ „ „

Значыцца, у Мазырской акрузе кірунак на быдла мясны ў большай меры, чым у Калининскай і Аршанскай і мае больш экстенсыўны характар. На фоне таго, як разьмяркованы ў Мазыршчыне зямельныя ўгодзьдзі і якія там адлегласці да базарных пунктаў насялёных мясцовасцяў, на гэта трэба было спадзявацца.

Скончыўшы на гэтым агульную характарыстыку гасп-ак, якія мы вывучаем, прыйдзем к аналізу рыначнай часткі іх бюджэту, узяўшы за адзінку параўнаньня адну сярэднюю гаспадарку групы і не адносячы к аднаму поўнаму едаку ці работніку, дзеля таго што гэта ўжо часткаю прынята пры групоўцы гасп-ак (ніжэйшая група — мала едакоў, работнікаў і інш. элементаў гасп-кі); па-другое мы раўнуем ня толькі абсалютныя, але і адносныя лічбы, а па-трэцяе, кіруемся, як правілам, наступным абзацам Леніна: „Было-б няправільна браць за адзінку ўсіх параўнаньняў на двор, не сям'ю, а адну душу насельніцтва. Калі выдаткі вялікай сям'ї павялічваюцца ў выніку гэтай многасямейнасці, дык, з другога боку, колькасьць выдаткаў гэтага двара скарачаецца (на будынкі, хатнія і гаспадарчыя прылады і інш.)... А таму браць за адзінку параўнаньня адну душу насельніцтва, ня прымаючы пад увагу гэтага скарачэння выдаткаў, гэта значыць штучна і хвальшыва раўнаваць палажэньне душы ў вялікай і ў малой сям'і²⁾ Урэшце разьмеры рыначнага звароту ў гасп-ак вышэйшых груп большыя, чым гэта-б трэба было па разьліку на 1 душу насельніцтва²⁾“.

¹⁾ Разв. капит. в России стр. 96.
²⁾ Глядз. стар. 15 (рукапіс).

Зробім яшчэ невялічку увагу: пад рыначнаю часткаю бюджэту сялянскіх гасп-ак мы разумеем, з аднаго боку, увесь той прыбытак, выяўлены ў грашох, які паступае ў сялянскую гасп-ку ад продажу: 1) працоўнай сілы сям'і і працоўнай скаціны, 2) прадуктаў с.-г. вырабу, 3) рэалізацыі маёмасці і інш. прадметаў разам з выпадковымі прыбыткамі, незалежна ад таго, ці грашмі, ці роўным па цане таварам у форме прадукту ці працы (на выраб і ўласны спажытак), а з другога боку, выдатак паказанага прыбытку на набывццё патрэбных сялянскай гасп-цы прадуктаў, сродкаў, прылад вырабу і працоўнай сілы па за сваёю гаспадаркаю на ўласныя і творчыя патрэбы за год.

Для спрощвання і большай яснасці мы ўмовімся прыбытковую частку рыначнага бюджэту зваць сумарна грашовымі прыбыткамі, залічыўшы туды і эквівалент натуральнага абмену, пераведзенага на грошы; таксама мы зробім і з расходнаю часткаю рыначнага бюджэту.

Апраўданнем такога тэрміналогічнага дапушчэння можа служыць тая акалічнасць, што у сучасны момант няма ў сялянскай гаспадарцы абавязковай неабходнасці (канечнай патрэбы) запасацца грашмі на куплю тавараў прамысловасці, дзеля таго што гэтыя фабрыкаты можна непасрэдна за свой прадукт атрымаць у кааператыве.

III. Прибытковая частка рыначнага бюджэту. Разьмер рыначнага звароту сялянскіх гасп-ак.

Агульны разьмер рыначнага звароту па сярэдняй гасп-цы акруг відаць з наступнай табліцы:

А К Р У Г І	Абсалютна			Адносна			Адносна Усяго
	Грошы	Натур.	Усяго	Грошы	Натур.	Усяго	
Мазырская	76,34	79,94	156,28	48,8	51,2	100	100
Калінінская	114,90	74,04	188,94	60,90	39,10	100	121
Аршанская	178,06	48,60	226,66	78,40	21,60	100	145

Абсалютна ён выражаецца ў лічбах: 156,28 р.—226,66 р., правільна ўзрастаючы ад Мазырскай акругі к Аршанскай: на 100 р. звароту ў першай акрузе ў другой прыпадае 121 р. і ў трэцяй—145 руб. Разьмер-жа натуральнага абмену ўзрастае адваротным чынам: у 0—ад 21,6 да 51,2 ад агульнай сумы. Паданьня лічбы ясна кажуць, што сялянская гасп-ка Мазырскае акругі разы ў 1,2 менш уцягнута ў таварна-грашовы зварот, чым Калінінскай і Аршанскай акругі. Дзеля таго, каб больш у гэтым упэўніцца, аднясім разьмер звароту на 1 душу і на дзесяціну с.-г. плошчы сярэдняй гаспадаркі (гл. табл. на стар. 109).

Знойдзеныя рэзультаты, хоць і згладжаныя, усё-ж пацвярджаюць прададзеныя намі вышэй вывады.

Вытлумачэнне недахопу зваротных сродкаў.

Углядаючыся ў прыбытковую і выдатковую часткі рыначнага бю-

А К Р У Г І	Абсалютна			Адносна		
	На 1-у г-ку	На 1 душу	На 1 дзес.	На 1-у г-ку	На 1 душу	На 1 дзес.
Мазырская	156,28	25,23	22,07	100	100	100
Калінінская	188,94	30,00	25,88	121	119	117
Аршанская	226,66	31,92	29,28	145	126	133

джэту сялянскіх гаспадарак мы можам заўважыць продаж і куплю адных і тых-жа прадуктаў, г. з. нібы ёсць перапродаж і не ў адзіночных выпадках, а па ўсіх групах і акругах. Значыцца, гэтая аперацыя зьяўляецца сыстэматычнаю, г. з. нібы сялянская гаспадарка зазвычай займаецца гандлем. Паўстае пытаньне, як выгодна гэта селяніну. На жаль тэрмінаў куплі і продажу ў бюджэтных даных няма; з гэтае прычыны нельга вызначыць, ці перш гэтыя прадукты купляюцца, а потым прадаюцца—нельга, але прыняўшы пад увагу, што ў сярэднім прадукты, прададзеныя сялянскаю гаспадаркаю, яна пасьяля купляе, плоўчы ў паўтары разы даражэй (для зерня і сена), выяўляем, што гэтая, так званы чаліндравым, „перапродаж“ убытчны. Як відаць, перш робіцца, зазвычай, продаж патрэбных свай гаспадарцы прадуктаў па неабходнасці: пасьяля-ж іх купляюць назад. Прычыніцца гэтаму прымусоваму „перапродажу“ адсутнасць зваротных сродкаў, асабліва грашовых, на пакрываць бягучых тэрміновых выплат, якія абавязкова трэба плаціць. „Гэткім чынам, гандаль прадуктам земляробства носіць характар кароткатэрміновага кредыту з досыць высокім працэнтам“¹⁾.

Для вызначэння сумы сапраўдных грашовых паступленьняў ад свае гаспадаркі і ад перапродажу мы зляжылі наступную табліцу (гл. на стар. 110).

Паказаньня ў табліцы лічбы для сярэдніх гасп-ак акруг: 37,08 руб.—57,77 руб. надзвычайна вялікія для вымушанага перапродажу, складаючы 19-37% агульнага грашовага звароту, але мы аргіогі можам сказаць, што продаж, а потым купля прадуктаў земляробства (даных аб гэтым у бюджэтах няма) бязумоўна зьяўляецца вымушанай, што-ж да рубрыкі „перапродаж“ скаціны і прадуктаў жывёлаводства і птацтва, дзе амаль што 90% перапродаж жывой скаціны і птацтва, дык гэта, бязумоўна прызнаць вымушаным нельга. Справа у тым, што можа прадавацца скаціна (бракованая) і замяняцца якасна лепшым, што у масе зьяўляецца зусім гаспадарчаю аперацыяй. Прадукты земляробства ідуць на продаж яшчэ і таму, што для будучай куплі іх, не абавязкова зьбіраць шмат грошай. Будучую патрэбу ў іх селянін можа задавальняць нязначнымі сумамі. Ня тое, калі даводзіцца рэалізаваць скаціну з мэтай яе далейшай куплі: тут патрэбна значная гатоўка, сабраць якую селяніну цяжка, а часам і зусім нельга.

Значыцца, без (праэвалічэння) можна лічыць, што разьмер вымушанага перапродажу выявіцца на 1-у сярэдняю гаспадарку акругі сумаю ў 30 руб., а па групах гасп-ак ад 20 да 40 руб., складаючы, як абсалютна, таксама і адносна, доволі прыкметную велічыню, у 12-20%²⁾. Ступень напружанасці вымушанага перапродажу, мяркуючы па адносных лічбах, узрастае ад заможных гасп-ак да малазаможных.

¹⁾ Ляшчанка: „Очерки аграрной эволюции России“; т. I; стар. 267.

Акрюга	НАЗВА	Абсалютна				Адносна			
		I	II	III	Сярэд.	I	II	III	Сярэд.
Мазырская	Ад перапродажу прадуктаў земляробства	38,28	32,70	—	31,31	24,1	20,0	—	20,0
	Ад перапрод. скаціны і прадукт. жывёлаводства і птацтва	30,26	27,86	—	26,46	20,1	16,0	—	17,0
	Разам ад перапродажу	68,54	60,56	—	57,77	44,2	36,0	—	37,0
	Увесь зварот	157,54	166,60	90,96	156,28	100	100	100	100
Калінінская	Ад перапродажу прадуктаў земляробства	39,63	17,26	20,90	29,72	23,0	10,0	7,0	15,6
	Ад перапрод. скаціны і прадукт. жывёлаводства і птацтва	12,98	1,93	2,25	7,36	7,0	1,0	1,0	3,9
	Разам ад перапродажу	52,61	19,19	23,15	37,08	30,0	11,0	8	19,5
	Увесь зварот	175,07	174,65	257,36	188,94	100	100	100	100
Аршанская	Ад перапродажу прадуктаў земляробства	20,90	24,94	39,98	31,20	13,0	11,70	12,0	12,1
	Ад перапрод. скаціны і прадукт. жывёлаводства і птацтва	10,54	10,44	25,18	17,96	6,6	4,9	7,5	6,9
	Разам ад перапродажу	31,44	35,38	65,16	49,16	19,6	16,6	19,5	19,0
	Увесь зварот	160,20	212,38	333,05	226,66	100	100	100	100

Паўстае пытаньне: а ці гэта зьява не часовая, якое назіраецца ў сялянскай гасп-цы толькі ў данай гістарычна-асабістай абстаноўцы. Аказваецца, што не. Ляшчанка, скарыстаўшы абшырны земскі статыстычны матэрыял па гэтай пытаньню, устанавіла, што вымушаны продаж ёсьць ня толькі ў нечарназёмнай паласе, але і ў чарназёмнай паласе б. Расіі. Ён кажа: „яшчэ больш рэльефна выступаюць адзначаныя зьявы вымушанага (вялікага) продажу хлеба ў губэрнях нечарназёмных, прамысловых. Хоць гэтыя губэрні маюць абсалютны дэфіцыт хлеба на харчаваньне, аднак восенны продаж яго бывае вельмі значным, і ня толькі па тых гаспадарках, якія маюць вялікія засевы, але і па тых, дзе самім не хапае свайго хлеба“).

1) У III гр. Мазырскай акругі толькі 3 гасп-кі, а таму сярэдняя, выведзеная для гэтай групы, няпоўны, што трэба прыняць пад увагу ў далейшым.

2) „Очерки аграрной эволюции России“ стар. 267.

Далей ізноў жа паўстае пытаньне: ці імкнецца цяпер сялянская гасп-ка да пазыкі і калі пазычае, дык колькі. Для адказу зложым наступную табліцу:

Акрюга	НАЗВА	Абсалютна				Адносна				Адносна			
		I	II	III	Сярэд.	I	II	III	Сярэд.	I	II	III	Сярэд.
Мазырская	Ад перапродажу прадуктаў земляробства	38,28	32,70	—	31,31	94,0	91,0	—	91,0	24,1	20,0	—	20,0
	Запозычана	2,50	3,14	3,32	2,98	6,0	9,00	100,0	9,0	1,9	1,0	3,7	2,0
	Разам	40,78	35,84	3,32	34,29	100	100	100	100	26,0	21,0	3,7	22,0
	Увесь зварот	157,54	166,60	90,96	156,28	—	—	—	—	100	100	100	100
Калінінская	Ад перапродажу прадуктаў земляробства	39,63	17,26	20,90	29,72	91,0	70,0	68,0	81,0	23	10,0	7,0	15,6
	Запозычана	4,06	7,65	10,0	7,03	9,0	30,0	32,0	19,0	2,0	5,0	4,0	3,4
	Разам	43,69	24,91	30,90	36,75	100	100	100	100	25,0	15,0	11,0	19,0
	Увесь зварот	175,07	174,65	257,36	188,94	—	—	—	—	100	100	100	100
Аршанская	Ад перапродажу прадуктаў земляробства	20,90	24,94	39,98	31,20	87,0	65,0	64,0	74,0	13,0	11,7	12,0	12,1
	Запозычана	3,15	13,29	18,50	11,14	13,0	35,0	31,0	26,0	2,0	7,3	6,0	5,9
	Разам	24,05	38,23	58,48	42,34	100	100	100	100	15,0	19,0	18,0	18,0
	Увесь зварот	160,20	212,38	333,05	226,66	—	—	—	—	100	100	100	100

з якой устанавілі, што недахоп зваротных сродкаў у сялянскіх гаспадарках для сярэдняй гасп-кі акруг—34-42 руб. Абсалютная велічыня ўздымаецца ад экстрэмальных раёнаў к інтэнсіўным, а адносна змяншаецца.

Разьвіцьцё таварна-грашовых адносін расьце ад Мазырскай акругі к Аршанскай. Дзеся гэтага, мяркуючы тэарэтычна, можна гадаць, што лягчэй за ўсё мець крэдыт селяніну Аршанскай акругі. Паданая табліца поўнасьцю гэта сьцьвярджае. Пазыка на сярэдняю гасп-ку ўзрастае ад Мазырскай акругі к Аршанскай:

	абсал.	адносна.
Мазырская	2,98	2,0
Калінінская	7,03	3,4
Аршанская	11,14	5,9

Другое, што можна зразумець з табліцы, гэта тое, што, ня глядзячы на больш яўную патрабу ў зваротных сродках дробных гаспадарак, яны як абсалютна, так і адносна пазычаюць менш. Як відаць, яны з пункту погляду таго, хто пазычае, менш крэдытаздольны.

Трэцяе, што відаць з табліцы, гэта тое, што пазыкаю пакрываецца надта малы процант недахопу ў зваротных сродках.

Па групях гаспадарак	сярэдн.	
Мазырская акр.	6-9 ^{0/0}	9 ^{0/0}
Калінінская „	9-32 ^{0/0}	19 „
Аршанская „	13-35 „	26 „

Гэткім чынам, вызначаны раней недахоп у зваротных сродках і-е сярэдняй сялянскай гаспадаркі акругі, роўны з акругленьнем 30-40 руб., пакрываецца галоўным чынам вымушаным „перапродажам“ прадуктаў земляробства і селянін атрымлівае ад гэтай апэрацыі кароткатэрміновы крэдыт, які аплачваецца у разьмеры 40-50^{0/0}. Апошнія лічбы вельмі ярка гавораць нам, што зваротных сродкаў у сялянскай гаспадарцы не хапае, чаму адчыняецца шырокая магчымасьць для прасяканьня ў сялянскую гаспадарку і ў сучасны момант гандлёвага і квотніцкага капіталу, і што дзеля гэтага сялянская гаспадарка знаходзіцца ў стане нястойкае раўнавагі. Умацаваць яго можна арганізацыяй танныга крэдыту. Аналягічную ацэнку танныга крэдыту і для даваеннага часу дае Чалінцаў: „Для значнай большасьці сялянскіх гасп-ак, асабліва дробных, дастаўка грошай пры дапамозе крэдыту зьяўляецца... абавязковаю прадпсылкаю існаваньня сучаснай, а таксама належнай арганізацыі і вытворчасці с.-г. вырабу!“.

Цяпер супынімся на вытлумачэньні прычын недахопу зваротных сродкаў.

Чалінцаў тлумачыць гэта сэзоннасьцю і нераўнамернасьцю грашовых паступленьняў на працягу году, дзеля таго што продаж прадуктаў с.-г. вырабу бывае звычайна па сэзонах і ня выходзіцца за момант патрэбы на грошы: „Патрэба на грошы часцей за ўсё прыпадае на сакавік-ліпень а намнажэньне грошай — на верасень і сьнежань“ і далей: „Неабходнасьць пазыкі прычыніцца разьмеркаваньнем грашовых паступленьняў на працягу года“). Згадзіцца з гэтай матывіроўкаю можна толькі часткова, затым што яна не ахоплівае тлумачэньня пытаньня з усіх бакоў. Сэзонны продаж, незалежна ад таго, ці добрая рыначная кан'юнктура для продажу ці не, ёсьць вынік недахопу у зваротных сродках. Таўмачэньне прычыну вынікам, вядома, нельга. Запраўды-ж, таварнае зьбжжа не да рэчы зьбываць у восень, калі не адчуваецца пільнай патрэбы на грошы, калі рыначная кан'юнктура для яго звычайна дрэнная. Мы прыхільны да таго, каб лічыць, што галоўнейшаю прычынаю недахопу ў зваротных сродках для гаспадарак, якія мы вывучаем, зьяўляюцца нізкія цэны на с.-г. прадукты; падзьвяджэньнем гэтага можа служыць наступная таблічка сярэднягадовых паказчыкаў агульна беларускага бюджэтнага індэксу для 1923-24 г. і 1924-25 г.), з якой устанавім, што цэны фабры-

1) Тэорэтн. основ. органиа. крестьянского х-ва; стар. 121.
 2) „ „ „ „ „ „ „ „ 119.
 3) „ „ „ „ „ „ „ „ 121.
 4) Журн. „Савецкае Будаўніцтва“ 1926 г. № 1; Каледз; ст. 90.

катаў прамысловасьці на 25^{0/0} выш. с.-г. вых з яўнаю тэндэнцыяй да зьніжэньня, якая сама зьяўляецца вынікам дзяржаўнай эканамічнай палітыкі, накіраванай да таго, каб сьціснуць ножицы цэн.

Дабавім, што яшчэ яскравей выявіцца маляонак разнабою ў цэнах, калі мы

Г а д ы	Агульн. ін-дэкс 1,00		Стасунак прам. да с.-г.
	с.-г.	прам.	
1923-24	0,82	1,34	1,64
1924-25	0,92	1,15	1,25

прыем пад увагу, што для вылічэньня вышэй паказанага індэксу цэны даваеннага пэрыяду на прамысловыя і с.-г. тавары прыраўнаваны да адзінкі. Сапраўды-ж гэты даваенны стасунак цэн ненармальны, бо і тады рабілі ўплыў тыя самыя адмоўныя прычыны: слабая тэхнічная ўзброенасьць сялянскай с.-г. працы і ахоп гандлю на галоўныя с.-г. тавары (асабліва зьбжжа) гандлёвым капіталам, які імкнуўся да атрымання высокіх процантаў быў зусім незацікаўлен у больш рацыянальнай арганізацыі с.-г. вырабу, а заробок селяніна зводзіў да мінімуму, вызначаючы нізкія цэны!).

Другою прычынаю зьяўляецца нізкая прадукцыйнасьць працы ў сялянскай гасп-цы ў выніку яе слабой тэхнічнай узброенасьці і незадавальняючай арганізаванасьці, як з боку вырабу, таксама і з боку збыту.

Грашовыя паступленьні ад продажу працоўнае сілы.

Для дэтальнага аналізу і для выяўленьня ўдзельнай вагі асобных артыкулаў грашовага прыбытку сялянскіх гасп-ак мы ў далейшым лічбу „перапродаж“ з агульнай сумы грашовага звароту выключаем і за агульны маштаб вымярэння бяром усе грашовыя паступленьні без перапродажу. Мы лічым, што мэтадычна будзе дакладней узяць за адзінку параўнаньня гэтую лічбу, якая выяўляе з сябе сапраўдную чыстую абсалютную выручку, пераведзеную на грошы, ад промыслаў, с.-г. вырабу і розных паступленьняў (ад рэалізацыі хатняй маёмасьці, інвэнтару, выпадковых паступленьняў і інш.) Агульную суму грашовых паступленьняў патрэбна ізаляваць ад „перапродажу“ яшчэ і таму, што ўдзельная вага апошняга па розных групях гаспадарак (розная) і зьмяняецца ня так, як агульная сума грашовых паступленьняў (гл. табл. на стар. 114).

З якой устанавім, што ў сярэдняй гаспадарцы па акругах разьмер грашовых паступленьняў ад продажу працоўнай сілы абсалютна ўзрастае ад Мазырской акругі к Аршанскай, а ў адносных велічынях падвышаецца ад Калінінскай к Аршанскай і к Мазырской, складаючы наогул нязвычайна значную велічыню ад 1/3 да 1/2 усіх чыстых грашовых паступленьняў. Гэтыя лічбы ізноў-жа падкрэсьліваюць ненармальна вялікую ступень напружанасьці, з якою сялянская гаспадарка шукае зваротных сродкаў, і запраўды, даўно ўстаноўлена, што зазвычай праца сялянскай сям'і ў промыслах аплачваецца ніжэй, чым у сваёй сельскай гасп-цы; выключэньне часам робіць крайняя заможная група!). Бяднейшая частка сялян ідзе на промыслы ад недахопу, для заробку пражыўнога мінімуму, а заможная — ад збытку, для намнажэньня. Часам-жа, у асобных выпадках, даючы разьвіцьцю ў даным раёне індустрыі, ёсьць магчымасьць падвышаных заробкаў па за сваёю сельскаю гаспадаркаю, і

1) Як гэта паказана Ляшчанка ў „Очерках аграрной эволюции России“.
 2) Чалінцаў: „III. осн. орг. кр. х-ва“, стар. 71.

Складаем наступную табліцу:

Акругі	Назва паступленняў	Абсалютна				Адносна			
		I	II	III	Сярэд.	I	II	III	Сярэд.
Магілёўская	Ад продажу працоўн. сілы	49,50	35,19	21,76	37,74	55,6	33,2	24,0	38,4
	" " тавараў с.-г. вырабу	32,03	53,79	61,88	47,37	36,0	50,7	68,0	48,1
	Розныя	7,49	17,06	7,32	13,40	8,4	16,1	8,0	13,5
	Усяго (без перапродажу)	89,0	106,04	90,96	98,51	100	100	100	100
Калінінская	Ад продажу працоўн. сілы	64,81	30,03	50,25	43,45	53,0	19,2	21,5	28,6
	" " тавараў с.-г. вырабу	28,68	94,89	140,41	76,09	23,0	61,2	60,0	50,0
	Розныя	28,97	30,54	43,55	32,32	24,0	19,6	18,5	21,4
	Усяго (без перапродажу)	122,46	155,46	234,21	151,86	100	100	100	100
Аршанская	Ад продажу працоўн. сілы	73,34	105,50	117,47	97,43	57,0	59,5	44,0	55,0
	" " тавараў с.-г. вырабу	43,15	39,26	105,89	51,52	33,5	22,3	39,4	29,0
	Розныя	12,27	32,24	44,53	28,55	9,5	18,2	16,6	16,0
	Усяго (без перапродажу)	128,76	177,0	267,89	177,50	100	100	100	100

тады на промыслы ідуць з прычыны іх большай выгодысці перад сельскаю гасп-аю¹⁾.

Прымаючы пад увагу вышэй паданья тэарэтычныя меркаванні, звярнёмся да разгляду грашовага прыходу ад промыслаў па групах гасп-ак і па асобных катэгорыях промыслаў (гл. табл. на стар. 115).

З табліцы мы бачым, што па Магілёўскай акрузе абсалютна і адносна агульны размер грашовых паступленняў ад продажу працоўнае сілы ўзрастае ад вышэйшых груп к ніжэйшым. У Калінінскай акрузе такой правільнасці ўзрастання абсалютных лічбаў не наглядаецца, у адносных-жа амаль што поўная аналогія; ў Аршанскай — абсалютных лічбах можна заўважыць адваротнае ўзрастанне абсалютных лічбаў ад ніжэйшых груп к вышэйшым, а адносныя лічбы правільнага шэрагу не даюць. Выходзіць вельмі разнахарактарны малюнак, з першага погляду незразумелы, але мы паспрабуем у ім разабрацца, для чаго звярнёмся для разгляду грашовых паступленняў па асобных відах промыслаў. Перш за ўсё устанаўляем, што ўсе прамысловыя работнікі нашых гаспадарак складаюцца выключна ад продажу працоўнай сілы сямі і коняй на бок.

¹⁾ Чаліцаў: "III осн. орг. х-ва"; стар. 72.

Акругі	Назва паступленняў	Абсалютна				Адносна				Адносна			
		I	II	III	Сяр.	I	II	III	Сяр.	I	II	III	Сяр.
Магілёўская	Фурманства	10,92	11,89	—	10,39	22,3	33,8	—	27,5	12,2	11,3	—	10,5
	Прадаж кваліф. і некваліф. прац. сілы	2,86	15,53	11,19	11,59	5,2	44,1	51,5	30,8	3,2	14,6	12,4	11,8
	Праца ў чужой сельск. гаспадарцы	1,56	3,97	10,57	3,99	3,2	11,2	48,5	10,5	1,7	3,7	11,6	4,1
	Служба па установах	34,16	3,80	—	11,78	69,3	10,9	—	31,2	38,5	3,6	—	12,0
Усяго ад продажу прац. сілы		49,50	35,19	21,76	37,75	100	100	100	100	55,6	33,2	24,0	38,4
Усяго ад гаспадаркі		89,0	106,04	90,96	98,51	—	—	—	—	100	100	100	100
Калінінская	Фурманства	5,24	13,44	12,33	10,91	8,1	44,8	24,4	25,1	4,3	8,7	5,4	7,2
	Прадаж кваліф. і некваліф. прац. сілы	33,16	8,59	—	14,14	51,1	28,6	—	32,5	27,1	5,4	—	9,3
	Праца ў чужой сельск. гаспадарцы	16,54	8,00	8,84	10,59	25,5	26,6	17,6	24,3	13,5	5,1	3,8	7,0
	Служба па установах	9,87	—	29,08	7,81	15,3	—	58,1	18,1	8,1	—	12,3	5,1
Усяго ад продажу прац. сілы		64,81	30,03	50,25	43,45	100	100	100	100	53,0	19,2	21,5	28,6
Усяго ад гаспадаркі		122,46	155,46	234,21	151,86	—	—	—	—	100	100	100	100
Аршанская	Фурманства	15,47	28,16	60,11	32,34	21,2	26,7	51,2	33,2	12,1	16,0	22,5	18,2
	Прадаж кваліф. і некваліф. прац. сілы	24,41	40,43	44,06	35,77	33,2	38,3	37,4	36,7	18,9	22,7	16,5	20,3
	Праца ў чужой сельск. гаспадарцы	8,46	1,91	1,30	4,05	11,5	1,8	1,1	4,2	6,5	1,1	0,5	2,3
	Служба па установах	25,0	35,0	12,0	25,27	34,1	33,2	10,3	25,9	19,5	19,7	4,5	14,2
Усяго ад продажу прац. сілы		73,34	105,50	117,47	91,43	100	100	100	100	57,0	59,5	44,0	55,0
Усяго ад гаспадаркі		128,76	177,0	267,89	177,50	—	—	—	—	100	100	100	100

Паступленьні ад фурманства абсалютна і адносна (у заробках) узрастае ад ніжэйшых груп к вышэйшым па ўсіх акругах, што і зразумела: фурманствам могуць займацца гаспадаркі, лепш забяспечаныя якасна перавознымі сродкамі і коньмі.

Паступленьні ад продажу кваліфікаванай (плотнік, сталяр, пяхкур) і некваліфікаванай працоўнай сілы (выключана праца ў гужавай гасп-цы) не паказваюць пэўных правільнасьцяў: гэтая праца аднакава даступна як ніжэйшым, таксама і вышэйшым групам гаспадарак; але тэндэнцыя ўзрастаньня па Мазырскай і Аршанскай акругах вызначаецца к вышэйшым групам, а ў Калінінскай—наадварот.

Паступленьне ад продажу працоўнай сілы сям'і ў чужую сельскую гасп-ку грае, наогул, невялікую ролю ў агульнай суме грашовых паступленьняў, хістаючыся ад 2% да 7% па сярэдняй гаспадарцы акругі і 1,1—13,5% па групам; прычым, як абсалютна, гэтак і адносна разьмер гэты ўзрастае ад вышэйшых груп к ніжэйшым, за выключэньнем Мазырскае акругі, дзе, як відаць, гэты недахоп у грашовых паступленьнях ніжэйшай групы пакрываецца службаю па ўстановах.

Пераходзім да апошняга артыкулу грашавага прыбытку: ад службы па ўстановах (пераважае служба ў сельсаветах, каапэратывах і выпадкова па іншых установах). Гэтая лічба, як абсалютна, гэтак і адносна таксама не дае пэўных правільнасьцяў па групам гаспадарак і акругах. Тым ня менш па Мазырскай акрузе відаць, што служба ў сельсаветах і каапэратывах згрупоўваецца галоўным чынам у ніжэйшай групе (вынік стаўкі на бедняка). У Калінінскай і Аршанскай акругах гэтага ня відаць, затым што тут значна сказваецца лічба заробку ад такіх служб, як настаўніцтва і інш. (членаў сям'і, ня зьвязаных тэрытарыяльна з данаю мясцовасьцю). Гэтаю акалічнасьцю тлумачыцца адносна большая доля грашовых паступленьняў—14% ад службы ў Аршанскай акрузе.

Грашовыя паступленьні ад сельска-гаспадарчага вырабу.

Па сярэдняй гасп-цы акруг гэтыя лічбы наступныя: (гл. табл. 114).

	абсалютна	адносна
Мазырская акруга	—47,37 руб.	48,1%
Калінінская „	—76,09 „	50,0 „
Аршанская „	—51,42 „	29,0 „

Яны і абсалютна і адносна зьніжаюцца ад Калінінскай акругі к крайнім. Раўнуючы гэтыя лічбы, асабліва адносныя, з лічбамі паступленьняў ад продажу працоўнай сілы, мы бачым, што паміж іх ёсьць пэўная сувязь:

	ад с.-г. вырабу	ад прамысл.	Разам
Мазырская акруга	—48,1% „	+ 38,4% „	= 86,5% „
Калінінская „	—50,0 „	+ 28,6 „	= 78,6 „
Аршанская „	—29,0 „	+ 55,0 „	= 84,0 „

Са ўзрастаньнем паступленьняў ад промыслаў паступленьні ад с.-г. вырабу зьмяншаюцца і наадварот; у суме выходзіць больш-менш аднолькавая велічыня—78,6—86,5%.

Цяпер станавіцца зразумелым, чаму % грашовых паступленьняў ад с.-г. вырабу ў Аршанскай акрузе значна ніжэй (29,0%), чым па іншых акругах, хоць абсалютная лічба паступленьняў—51,52 руб.—вышэй, чым у Мазырскай.

Зьвяртаючыся к групам гаспадарак мы бачым, што і абсалютныя і адносныя лічбы паступленьняў ад с.-г. вырабу ўзрастаюць ад ніжэйшых груп к вышэйшым; некаторыя выключэньне прадстаўляе II група гаспадарак Аршанскай акругі. Гэтая група па паступленьнях ад промыслаў вызначаецца як раз з адваротнага боку. Адбываецца кампэнсацыя аднаго паступленьня другім. Значыцца, па групам гаспадарак удзельная вага грашовых паступленьняў ад с.-г. вырабу зьмяняецца наадварот, параўнальна з удзельнаю вагою паступленьняў ад промыслаў. Для нагляднасьці прывядзем наступную таблічку ў адносных лічбах па ўсіх акругах:

	ад с.-г. вырабу	ад прамысл.	Разам
У гасп-ах I гр.	23,0—36,0	+ 57,0—53,0	= 80,0—89,0
„ „ II „	22,3—61,2	+ 59,5—19,2	= 81,3—80,4
„ „ III „	39,4—68,0	+ 44,0—21,5	= 83,4—66,5

Лічбы кажуць самі за сябе, і на іх ня варта больш супыняцца: чым менш гаспадарка, тым больш яна прымушана шукаць заробку з боку, а значыцца, павінна задавальняцца меншаю аплатаю сваёй працы, і наадварот для больш буйных гаспадарак.

Перш, чым перайсьці да аналізу грашовых паступленьняў ад асобных галін с.-г. вырабу на нашым канкрэтным матар'яле, падойдзем тэарэтычна да вытлумачэньня гэтага пытаньня. Раней намі было ўстаноўлена, што эканамічная адлегласьць да рынку гасп-ак Мазырскай акругі значна менш памысна, а Аршанскай больш памысна. чым Калінінскай (гл. стар 102). Значыцца, на рынак ад с.-г. вырабу ў Мазырскай акрузе могуць паступаць прадукты больш транспартабельныя, характэрныя для экстенсіўных форм гасп-кі. Гэты-ж вывад, але ня ў гэткай пукатай форме, можна дадаць і для Калінінскай акругі. Другая ўмова с.-г. вырабу ў Мазырскай акрузе, якая досыць яўна адрозьнівае яе ад дзвёх іншых, гэта вялікая плошча кармавых угодзьдзяў. Гэтыя дзеве ўмовы: розная эканамічная адлегласьць да рынку і розная плошча кармавых угодзьдзяў па рознаму павінна адбывацца і на структуры грашовых паступленьняў. У Мазырскай акрузе таварным прадуктам можа быць прадукт экстенсіўных галін—збожжа і нагульная жывая скаціна, ў Калінінскай акрузе—галоўным чынам збожжа (з прычыны абмежаванасьці кармавых угодзьдзяў) і ў Аршанскай—прадукцыя на рынак павінна складацца, хоць-бы ў нязначнай меры ня толькі са збожжа, але і з прадуктаў больш інтэнсіўных галін (бульба, масла, прадукты сьвінаводзтва).

Што-ж да структуры рыначнай прадукцыі ўнутры акруг па групам гасп-ак, дык з прычыны збытку працоўных рук у ніжэйшых групам, большай патрэбнасьці ў пэўных сумах грашовых паступленьняў, чым у вышэйшых груп, а таксама перагружанасьці асноўным капіталам (будоўля, працоўная скаціна і інвэнтар), з прычыны немагчымасьці, дзякуючы малой зямельнай плошчы, скарыстаць поўнасьцю нават той недасканалы (інвэнтар), які ёсьць у ніжэйшых груп (значная недагрузка) яны вымушаны інтэнсыфікаваць свой с.-г. выраб вышэй за нармальнага пры даных эканамічных умовах, а значыцца, больш, чым у вышэйшых групам. У апошніх ёсьць магчымасьць атрымаць патрэбную суму грошай ад продажу збожжа, нагульнай скаціны, дзеля таго што ў гэтых гаспадарак ёсьць пэўны збытак памянёных прадуктаў звыш задавальненьня ўласных і вытворчых патрэб натураю, чаго ня можа быць у ніжэйшых групам. А таму спад ролі збыту прадуктаў экстенсіўных галін гасп-кі ў грашовых паступленьнях ніжэйшых груп гаспадарак павінен кампэнсавацца ўвядзень-

нем і пашырэннем засеваў больш працінтэнсыйных рыначных культур.

Гадаць аб тым, што гаспадарка можа перайсці ў сучасны момант поўнасьцю на спецыялізацыю вырабу таварных прадуктаў з тым каб на замену іх купляць на рынку прадукты для задавальнення натуральных патрэб, гаспадарчых і ўласных, нельга. Справа ў тым, што цяпер рыначна менавыя адносіны зусім нястойкія і не даюць гаспадарцы ўпэўненасці ў тым, што памянёныя прадукты заўсёды будуць мецца на рынку па стойкіх цэнах. Калі да гэтага дадаць яшчэ немагчымасць сялянскай гаспадарцы зносіцца з рынкам улюблы час (восеннае і веснавое бездарожжа), з прычыны значнай адлегласці ад мясцовага рынку, дрэнных сродкаў у тэрміны, найбольш выгодныя для закупаў, дык будзе зразумелаю немагчымасць замены вырабу прадуктаў для задавальнення натуральных патрэб таварным прадуктам, ня гледзячы на тое, што апошнія могуць нават цаніцца да пэўнай меры даражэй франка-гаспадаркі.

Значыцца, грашовыя паступленні ад с.-г. вырабу ў ніжэйшых групах, маючы тэндэнцыю канструявацца ад продажу прадуктаў больш інтэнсыйных галін, як абсалютна, так і адносна павінны мець меншую ўдзельную вагу ў агульнай суме грашовых паступленняў.

Пяройдем да канкрэтнага матэрыялу.

Найменныя паступленьняў	Абсалютна			Адносна		
	Мазырска.	Калінін.	Аршанск.	Мазырска.	Калінін.	Аршанск.
Ад зярнёвых	11,25	44,77	15,23	23,6	58,7	29,8
„ сена	4,31	—	0,97	9,3	—	1,9
„ валакністых тэхнічных	0,02	8,31	6,92	—	11,0	13,2
„ бульбы	3,98	0,86	5,74	8,4	1,1	11,1
„ гароду і саду	—	0,91	—	—	1,2	—
Разам ад земляробства	19,56	54,85	28,86	41,3	72,0	56,0
Ад прадуктаў жыв-дства экстэнс. форм (скура, шчаціна, воўна)	0,88	2,41	3,49	1,9	3,1	6,8
„ пр-аў ж-ва інтэнс. форм	1,25	2,91	6,33	2,6	3,9	12,3
„ коняй	—	0,81	—	—	1,0	—
„ быдла жывых	20,41	9,16	10,53	43,1	12,0	20,2
„ сьвіней жывых	4,24	0,69	1,97	9,0	0,9	4,0
„ авец жывога	0,22	—	—	0,4	—	—
„ птацтва жывога	0,81	5,26	0,36	1,7	7,1	0,7
Разам ад ж-ва	27,81	21,24	22,66	58,7	28,0	44,0
Усяго ад с.-г. вырабу	47,37	76,09	51,52	100	100	100

З табліцы ўстанаўляем, што па сярэдняй гаспадарцы акругі % грашовых паступленняў ад земляробства ў Мазырскай акрузе менш паловы 41,3%, у Калінінскай акрузе ўзрастае да 72% і ў Аршанскай акрузе

зніжаецца да 56%, усіх паступленняў ад с.-г. вырабу; але ўсё-ж такі ў апошніх дзвёх акругах гэты % больш паловы і вышэй, чым у Мазырскай.

Размер грашовых паступленняў ад жывёлагадоўлі дае шэраг адваротнага парадку. Заўважым, што гэтыя лічбы адносна Аршанскай і Калінінскай акруг не пацвярджаюць вышэйпаданай характарыстыкі іх Бонч-Асмалоўскім і кажучы як раз наадварот; гэта тлумачыцца, здаецца тым, што ня быў ўзята пад увагу пры вызначэнні с.-г. (раёнаў) размер і характар рыначнай прадукцыі с.-г. вырабу.

З гэтай-жа табліцы мы бачым, што галоўная с.-г. прадукцыя на рынак па ўсіх акругах грунтуецца на продажу зярнёвых і нагульнай і браковай скаціны, г. з. на продажу тавараў экстэнсыйных галін с.-г. вырабу, прычым у Мазырскай акрузе пры непамыснай эканамічнай адлегласці да рынку і адносна аграмаднай плошчы натуральных кармавых угодзьдзяў, гэтая прадукцыя ў першую чаргу складаецца з продажу нагульнага быдла—43,1%, потым продажу зярнёвых—23,6% і сена—9,3%. З інтэнсыйных культур некаторую ролю мае бульба—8,4% і з жывёлагадоўлі-сьвінаводства—9%.

У Калінінскае акрузе з прычыны значнага скарачэння кармавых угодзьдзяў, а таксама непамыснай эканамічнай адлегласці да рынку, рыначная прадукцыя ад быдла зыходзіць да велічыні продажу бракованага быдла-кароў—9,6% і маладняка—2,4%, усяго 12,0%, а ад зярнёвых павялічваецца да максімальнай лічбы—58,7% ад усіх грашовых паступленняў с.-г. вырабу. Паступленні ад продажу бульбы і сьвіней замяняюцца, дый то ня поўнасьцю, продажам валакністых тэхнічных расьлін—11,0%.

У Аршанскай акрузе натуральная кармавая плошча даведзена таксама да мінімуму, але эканамічная адлегласць да рынку найлепшая з усіх разгледжаных акруг. А таму размер грашовых паступленняў ад зярнёвай прадукцыі на рынак супраць Калінінскай акругі скарачаецца да 29,8%; ад быдла крыху павялічваецца, грунтуючыся ня толькі на продажу забракованых кароў—10%, але і маладняка—10,2% ад усіх грашовых паступленняў с.-г. вырабу. Тут заўважым, што гэты працэнт—20,2% ненармальна вялікі: гадаваць на продаж маладняк—зьява нездаровая. Кармы, што расходваюцца на гэты маладняк, маглі-б пайсці на малочнае быдла і вытворчасць сельскай гаспадаркі тады-б падвысілася; прычыніцца гэтаму неарганізаванасць збыту малочных прадуктаў, а значыцца, і нізкія цэны на іх. Прычыну гэтую канечна патрэбна і, здаецца, магчыма ў гэтай акрузе зьнішчыць.

Паступленні ад інтэнсыйных галін с.-г. вырабу ў Аршанскай акрузе супраць Мазырскай і Калінінскай растуць, канкуруючы паміж сабою: ад валакністых тэхнічных культур—13,2%, ад прадуктаў ж-лі інтэнсыйных форм—12,3%, ад бульбы—11,1%. Якія з гэтых канкуруючых артыкулаў грашовых паступленняў перамогуць, без разгляду іх удзельнай вагі ў дынаміцы сказаць цяжка. Адно можна сказаць, што ў Аршанскай акрузе ў адмену ад Мазырскай і Калінінскай вялікую ролю ў грашовых паступленнях пачалі мець прадукты інтэнсыйных галін с.-г. вырабу. Як відаць адбываецца грунтоўная ломка ранейшых экстэнсыйных форм гаспадаркі.

З часам, быць можа і недалёкім, гэтакі-ж удзел будзе і гаспадарцы Калінінскай акругі.

Гаспадаркі-ж Мазырскае акругі будуць, здаецца, ісьці покуль сваім, адменным ад гаспадарак памянёных акруг, шляхам: натуральна-гістарычныя і эканамічныя ўмовы яшчэ доўгі час будуць для іх гэтакімі, як і ра-

ней. Хіба толькі з паляпшэньнем скаціны з боку малочнасьці разаўецца выраб сыру і масла, бо належны да гэтага прадпасылкі ёсьць.

Высьветліўшы характар грашовых паступленьняў ад с.-г. вырабу ў залежнасьці ад акруг прааналізуем іх будову ў залежнасьці ад велічыні гаспадарак, для чаго разаб'ём гэтыя паступленьні на дзьве часткі: паступленьні ад экстэнсыўных галін с.-г. вырабу і інтэнсыўных і згрупуем адносныя велічыні ў наступнай табліцы:

НАЗВА	Мазырская				Калінінская				Аршанская			
	I	II	III	Сяр.	I	II	III	Сяр.	I	II	III	Сяр.
Ад продажу зярнёвых	12,1	20,8	52,0	23,6	2,8	66,4	59,2	58,7	35,0	17,7	36,7	29,8
„ сена	13,0	4,4	27,0	9,3	—	—	—	—	—	2,0	4,1	1,9
Быдла (жывога)	51,0	49,0	—	43,1	30,4	3,8	20,0	12,0	4,0	33,2	20,8	20,2
Коняі	—	—	—	—	7,0	1,6	—	1,0	—	12,1	—	—
Авец	0,6	0,5	—	0,4	—	—	—	—	0,2	—	—	—
Скурм. шваціна, воўна	2,3	1,9	1,2	1,9	7,2	2,8	1,9	3,1	12,2	5,9	2,5	6,8
Разам ад экстэнс.	79,0	76,6	80,2	78,3	47,4	74,6	81,1	74,80	51,4	70,9	64,1	58,7
Валакн. тэхнічных	—	—	—	—	3,5	11,0	10,1	11,0	8,2	13,6	12,7	13,2
Бульбы	10,1	6,5	14,0	8,4	—	3,5	2,3	1,1	0,8	11,0	13,8	11,1
Гароду і саду	—	0,4	—	—	1,8	—	1,2	—	—	—	—	—
Сьвіней (жывога)	8,0	10,3	2,6	9,0	25,2	—	—	0,9	15,0	—	0,6	4,0
Птацтва	2,6	1,8	0,4	1,7	18,1	5,2	4,1	7,1	0,8	1,4	—	0,7
Прадуктаў ж-ва інтэнс.	0,3	4,4	2,8	2,6	5,8	3,9	2,4	3,9	23,8	3,1	8,8	12,3
Разам ад інтэнс.	21,0	23,4	19,8	21,7	52,6	25,4	18,9	25,2	48,6	29,1	35,9	41,3
Усяго ад с.-г. выраб.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

З якой бачым, што на ўсіх акругах удзельная вага грашовых паступленьняў у I-ых групах вышэй ад інтэнсыўных галін, чым у III-х групах; II-я групы не вызначаюцца з якога небудзь аднаго боку.

Паступленьні ад экстэнсыўных галін трымаюцца адваротнага.

Гэткім чынам і на канкрэтным матар'яле мы пераконваемся, што гаспадаркі I-й групы—малазямельныя, адчуваючы больш яўную патрэбу на грошы, вымушаны, як гэта відаць і з вышэйпаданых тэарэтычных меркаваньняў, інтэнсыфікаваць сваю гаспадарку ў большай меры, чым гаспадаркі шматзямельныя, скарыстоўваючы больш рацыянальна зямельную плошчу за кошт нерацыянальнага расходу працы, дзеяла таго што апошні пры гэтых умовах робіцца менш вытворчым. Справа ў тым, што гэтка інтэнсыфікацыя „з патрэбы“, а не з прычыны выгоды—большай аплаты працы, зазвычай зьяўляецца звыш магчымай пры існуючых умовах на с.-г. прадукты. Апошняе меркаваньне, вядомая рэч, апрорнае; яго ўгрунтаваньне ня ўваходзіць у нашу задачу.

Паданая табліца яшчэ раз сьцьвярджае зроблены намі раней вывад, што ўдзельная вага грашовых паступленьняў ад інтэнсыўных галін гасп-кі ўзрастае ад Мазырскай акругі к Аршанскай.

- у Мазырскай — 21,7%,
- „ Калінінскай — 25,2 „
- „ Аршанскай — 41,3 „

складаючыся, вядома, з продажу розных прадуктаў і скаціны па акругах. Каб цалком скончыць аналіз усіх грашовых паступленьняў сялянскіх гаспадарак, патрэбна-б было супыніцца яшчэ на разглядзе рубрыкі: „розныя паступленьні“). Але яны вельмі нясталыя і, здаецца, ня могуць выявіць пэўных законамернасьцяў, чаму разбор іх ня можа прадставіць навуковага інтарэсу. Дзеяла гэтага мы іх і не разглядаем.

IV. Выдатковая частка рыначнага бюджэту.

Раней мы ўстанавілі, што патрэбнасьць на грошы ў сялянскіх гаспадарках знаходзіцца ў высокай меры напружанасьці. Якія-ж патрэбы павінна яно пры даным роўні культурнага стану і эканамічных умоў, а таксама ўмоў вырабу задаволяць таварамі, здабытымі на гэтыя грошы? Даючы адказ на заданае пытаньне прывядзем наступную табліцу:

Акругі	Назва выдатку	Абсалютна				Адносна				Адносна**)					
		I	II	III	Сяр.	I	II	III	Сяр.	I	II	III	Сяр.		
														I	II
Мазырская	На с.-г. выраб	32,33	31,94	18,23	30,09	37,0	31,0	21,0	32,0	48,0	50,0	52,0	50,0		
	На ўласныя патрэбы	45,92	50,97	42,43	47,96	52,0	50,0	48,0	50,0	52,0	50,0	48,0	50,0		
	С.-г. падатка і страхав.	9,42	19,27	27,94	17,45	11,0	19,0	31,0	18,0	—	—	—	—		
	Увесь выдатак	87,67	102,18	88,60	95,50	100	100	100	100	100	100	100	100		
	Рэшта на наступ. год	1,33	3,86	2,36	3,01	—	—	—	—	—	—	—	—		
Калінінская	На с.-г. выраб	45,30	50,93	55,38	46,95	38,0	34,0	24,0	32,0	45,0	50,0	54,0	50,0		
	На ўласныя патрэбы	64,87	75,72	106,87	73,22	55,0	50,0	46,0	50,0	55,0	50,0	46,0	50,0		
	С.-г. падатка і страхав.	7,92	23,08	69,13	26,59	7,0	16,0	30,0	18,0	—	—	—	—		
	Увесь выдатак	118,09	149,73	231,38	146,76	100	100	100	100	100	100	100	100		
	Рэшта на наступ. год	4,37	5,73	2,83	5,10	—	—	—	—	—	—	—	—		
Аршанская	На с.-г. выраб	47,74	32,82	68,17	43,74	38,0	21,0	26,0	25,0	44,0	33,0	43,0	38,0		
	На ўласныя патрэбы	70,78	118,45	147,69	106,40	56,0	67,0	57,0	62,0	56,0	67,0	57,0	62,0		
	С.-г. падатка і страхав.	7,08	20,28	44,34	22,14	6,0	12,0	17,0	13	—	—	—	—		
	Увесь выдатак	125,60	171,55	260,20	172,28	100	100	100	100	100	100	100	100		
	Рэшта на наступ. год	3,16	5,45	7,69	5,22	—	—	—	—	—	—	—	—		

з якой, калі меркаваць па адносных лічбах, відаць, што канкуруюць паміж сабою тры віды выдаткаў: 1) на вырабнічыя патрэбы, 2) на ўла-

*) Гл. табл. на стар. 114.

**) У выдатак на с.-г. выраб уключан падатка і страхавка.

сняя патрэбы і 3) на выплат падаткаў і страхавых узносаў, прычым са ўзрастаннем удзельнай вагі падаткаў у першую чаргу (як відаць з параўнальна па групх гаспадарак) зьніжаюцца выдаткі на выраб і ў другую чаргу—на ўласныя патрэбы. Гэта асабліва відаць на гасп-ах Мазырскай і Калінінскай акруг і ня так рэльефна на гасп-ах Аршанскай акругі, асабліва ў апошніх дзв'юх групх. Апошнія тлумачыцца тым, што ў Аршанскай акрузе гэтыя групы гаспадарак абсалютна ў большай ступені насычаны грашмі, чым І-я група і ўсе групы іншых акруг. З гэтай жа табліцы бачым, што адносна на вырабнічыя патрэбы гаспадарка ніжэйшых груп траціць грошай больш за вышэйшых, што прэчыць вывадам Чалінцава на Тамбоўскіх бюджэтах*) і Леніна на Варонежскіх бюджэтах**), дзе паказана адваротная тэндэнцыя. Выходзіць супярэчнасьць, у якой патрэбна разабрацца і высветліць чым даная зьява на нашых матар'ялах тлумачыцца. Калі мы да вырабнічых выдаткаў дабавім падатак і страхоўку, дык хоць і не рэльефны, але ўсё-ж такі аналягічны да Чалінцава малюнак (атрымаем). Некаторае выключэньне даюць толькі гаспадаркі Аршанскай акругі. Але гэтым абмежавацца мы ня можам, дзеля таго што ўдзельная вага грашовых падатных выдаткаў па групх гаспадарак у даваенны і ў сучасны момант зусім розная, як гэта відаць з наступнай табліцы у "а" ад усяго грашовага выдатку:

НАЗВА	I	II	III	IV	V	VI
Паводле Варонежскіх бюдж.	24,8	22,0	19,4	18,8	15,4	8,8
" нашых бюдж. Калін. акруг	7,0	16,0	30,0	—	—	—

Значыцца, аднэю з прычын падвышэньня ўдзельнай вагі у грашовых расходах па ніжэйшых групх на вырабнічыя патрэбы служыць сучасная сыстэма падаткаў.

Цяпер, калі мы супыніліся на выдатках па вырабу (гл. табл. стар. 12)3, дык убачым, што гаспадаркі ніжэйшых груп мусяць купляць на выраб с.-г. прадуктаў больш, чым гасп-кі вышэйшых груп. Гэткім чынам вышэйшыя прупы гаспадарак маюць магчымасьць пакрываць натурою ад свае гаспадаркі тыя патрэбы на выраб, якія ў ніжэйшых груп пакрываюцца грашмі, а значыцца, яны маюць магчымасьць адносна больш траціць на куплю інвэнтару, будынкаў і працоўнай сілы. Другою, значыцца, прычынаю падвышэньня ўдзельнай вагі грашовых выдаткаў на выраб у ніжэйшых групх гаспадарак зьяўляецца неабходнасьць купляць тавары с.-г. вырабу, чаго вышэйшыя групы амаль не патрабуюць.

Цяпер прааналізуем абсалютныя велічыні грашовых выдаткаў з таго самага боку;—на ўласныя патрэбы і вырабнічыя, для чаго скарыстаем табліцу на стар. 121, дзе паказаны выдаткі на адну гаспадарку цалком, і ніжэйпаданую табліцаю, дзе паказаны выдаткі паасобна на вырабнічыя на 1 дзес. с.-г. плошчы і на ўласныя—на 1-у душу:

*) Опыт изучения орг. кр-го х-ва на прим. Тамб. губ., стар. 235.

**) Ленин „Развитие капитализма в России“. Стар. 129.

Акругі	Назва выдатку	Вырабнічы на 1 дз. с.-г. плошчы				Уласны на 1-у душу			
		I	II	III	Сярэд.	I	II	III	Сярэд.
Мазырская	Увесь выдатак без падатку, страхоўкі і тав-раў с.-г. вырабу	5,20	3,98	1,72	3,81	8,43	7,53	4,93	7,40
	На тавары с.-г. вырабу	2,50	0,30	—	0,55	0,75	0,31	0,58	0,33
	Разам	7,70	4,28	1,72	4,36	9,18	7,84	5,51	7,73
Калінінская	Увесь выдатак без падатку, страхоўкі і тав-раў с.-г. вырабу	8,65	5,62	4,04	5,39	8,58	11,83	15,93	11,58
	На тавары с.-г. вырабу	3,95	1,16	0,22	0,84	3,0	—	0,02	0,04
	Разам	12,60	6,78	4,26	6,43	11,58	11,83	15,95	11,62
Аршанская	Увесь выдатак без падатку, страхоўкі і тав-раў с.-г. вырабу	7,65	3,07	3,61	4,58	13,72	13,50	15,76	14,69
	На тавары с.-г. вырабу	4,28	1,55	1,44	1,11	0,73	1,30	0,14	0,31
	Разам	11,93	4,62	5,05	5,69	14,45	14,80	15,90	15,0

Раўнуючы акругі мы ўстанаўляем, што на адну гаспадарку ў Мазырскай акрузе грашовы расход на вырабнічы спажытак яўна зьніжаецца ад ніжэйшых груп к вышэйшым, ўласныя патрэбы, ня гледзячы на павялічэньне сям'і, застаюцца амаль што ў стацыянарным стане. Адзін падатак з страхоўкаю ўзрастае к вышэйшым групам. Той-жа малюнак мы бачым для Мазырскай акругі і з табліцы на стар. 123 нават тады, калі мы грашовы выдатак на куплю тавараў с.-г. вырабу зьменшым: на 1 дз. с.-г. плошчы выдаткі на выраб і на 1 душу ўласнага спажытку ў ніжэйшых групх больш, чым у вышэйшых.

У Калінінскай і Аршанскай акругах мы бачым крыху іншы малюнак: на 1-у гаспадарку абсалютныя выдаткі, як на выраб, таксама і на ўласныя патрэбы растуць ад ніжэйшых груп к вышэйшым. Пры падліку на 1 дзес. с.-г. плошчы вырабнічых выдаткаў і на 1-у душу ўласных—вырабнічых растуць таксама, як і ў Мазырскай—ад вышэйшых груп к ніжэйшым, абсалютна ўзрастаючы на адпаведных групх ад Мазырскай акругі к Аршанскай. Уласныя-ж—на 1-у душу растуць ад ніжэйшых груп к вышэйшым у Калінінскай і Аршанскай акругах і па адпаведных групх ад Мазырскай акругі к Аршанскай.

Чым-жа тлумачыцца гэтка разнабой у тэндэнцыях нарастаньня па процілеглых кірунках грашовых выдаткаў на 1-у душу ўласнага спажытку? Нам здаецца, што на агульным фоне нізкага здаваленьня ўласных патрэб сялянскаю гаспадаркаю ў Мазырскай акрузе ў параўнаньні з іншымі вышэйшымі групамі маюць магчымасьць эканоміць на агульных выдатках (апап, асьвятленьне і нават адзеньне), надта не падвышаючы, а то і зусім не адрозьніваючыся з боку выдаткаў на 1-у душу на задаваленьне індывідуальных патрэб.

У Калінінскай і Аршанскай акругах вырабнічыя грашовыя выдаткі на 1-у дзес. с.-г. плошчы па розных групх нарастаюць адваротным чы-

нам, як уласныя на 1-у душу, нават калі мы ад гэтых выдаткаў адымем куплю тавараў с.-г. вырабу (табл. стар. 123). У Мазырской акрузе, як ужо зазначана, выдаткі на выраб нарастаюць аналягічна ад вышэйшых груп к ніжэйшым.

Ці можам мы на падставе гэтага заключыць, што даная зьява мае прагрэсыўны характар і адбіваецца на большай прадукцыйнасці працы ў дробных гаспадарак? Нам здаецца, што такога вываду нельга зрабіць. Справа ў тым, што каб самастойна весці гаспадарку, нават у адносна малых разьмерах, патрэбен пэўны комплект інвэнтару, мінімум па аднаму экзэмпляру, які ў ніжэйшых групам ня можа быць выкарыстан пры данай сыстэме гаспадаркі і працуе на халастую, вымагаючы падвышаных амартызацыйных выдаткаў на 1-у дзес. с.-г. плошчы. Гэта можна пацьвярдзіць тым, што кошт усяго с.-г. мёртвага інвэнтару на 1 дзясц. с.-г. плошчы нарастае, паводле тых-жа нашых матар'ялаў, ад вышэйшых груп к ніжэйшым, а кошт складаных машын нарастае ў другі бок, што відаць з наступнай таблічкі:

А К Р У Г І	Увесь мёртвы інвэнтар			Складаныя машыны		
	I	II	III	I	II	III
Мазырская	7,70	5,95	5,50	0,97	1,28	2,46
Калінінская	8,54	5,88	5,95	0,04	0,12	0,84
Аршанская	8,49	7,63	7,61	0,71	1,44	1,88

Значыцца, якасна інвэнтар лепшы ў вышэйшых групам гаспадарак, а таму і прадукцыйнасць працы ў іх павінна быць большаю. Непасрэдна сваім матар'ялам мы ня можам пацьвярдзіць гэты вывад з прычыны адсутнасці ў бюджэтах падліку працы.

Цяпер прыйдзем да аналізу грашовага выдатку з боку ўтварэння рынку ў сялянскай гаспадарцы на тавары: 1) с.-г. вырабу, 2) прамысловасці і 3) працоўнай сілы.

З табліцы (стар. 125) ўстанаўляем, што самую галоўную частку грашовага выдатку сярэдняй гаспадаркі па ўсіх акругах складае купля тавараў прамысловасці—35-46%. На другім месцы стаіць купля працоўнай сілы (шавец, кравец, плотнік, каваль і інш.)—20-26%. На трэцім падатак з страхоўкаю—18-13%, на чацвёртым—іншыя выдаткі (дровы, выплат доўгу, арэнда і інш.)—8-23%, і на апошнім месцы—купля тавараў сельска-гаспадарчага вырабу.

Крыху іншы малюнак мы бачым, разглядаючы ўдзельную вагу выдатковых артыкулаў па групам гаспадарак. Паводле аднакі нарастання ў розных кірунках удзельнай вагі ад ніжэйшых груп к вышэйшым мы можам усе пералічаныя артыкулы выдаткаў разьбіць на тры катэгорыі: 1) купля тавараў с.-г. вырабу і іншыя выдаткі падвышаюцца ў адносных велічынях ад вышэйшых груп к ніжэйшым; купля працоўнай сілы і падатак—падвышаюцца адваротным чынам. (гл. табл. на 125 стар.)

Як відаць, адбіваецца кампенсацыя аднаго другім. Ніжэйшая група гаспадарак, будучы вымушана купляць прадукты с.-г. вырабу, як абсалютна, так і адносна, супроць вышэйшых груп мусіць эканоміць на куплі працоўнай сілы і мае магчымасць рабіць тое-самае і на падатку.

Удзельная вага выдаткаў на тавары прамысловасці па ўсіх акругах амаль аднакавая, але, як мы бачылі раней, ніжэйшыя групы адно-

Акругі	Назва выдатку.	А б с а л ю т н а				А д н о с н а			
		I	II	III	Сярэд.	I	II	III	Сяр.
Мазырская	На тавары с.-г. вырабу	14,48	4,32	4,56	5,86	17,0	4,0	5,0	6,0
	„ прамысловасці	37,61	43,83	34,95	40,52	43,0	43,0	40,0	42,0
	Працоўнай сілы	16,58	28,63	21,15	24,52	18,0	28,0	24,0	26,0
	Інш. выдаткі (лес, даўгі, арэнда)	9,58	6,13	—	7,15	11,0	6,0	—	8,0
	С.-г. падатак і страхоўка	9,42	19,27	27,94	17,45	11,0	19,0	31,0	18,0
	Увесь выдатак	87,67	102,18	88,60	95,50	100	100	100	100
Калінінская	На тавары с.-г. вырабу	30,91	8,72	3,01	6,42	26,0	6,0	1,0	4,0
	„ прамысловасці	35,15	52,29	47,46	51,71	30,0	35,0	34,0	35,0
	Працоўнай сілы	20,94	25,50	53,14	28,93	18,0	17,0	23,0	20,0
	Інш. выдаткі	23,17	40,14	28,64	33,11	20,0	27,0	12,0	23,0
	С.-г. падатак і страхоўка	7,92	23,08	69,13	26,59	6,0	15,0	30,0	18,0
	Увесь выдатак	118,09	149,73	231,38	146,76	100	100	100	100
Аршанская	На тавары с.-г. вырабу	20,69	15,80	20,94	11,80	16,0	9,0	8,0	8,0
	„ прамысловасці	56,44	85,23	109,94	81,78	45,0	49,0	42,0	46,0
	Працоўнай сілы	23,83	30,48	61,48	36,71	19,0	18,0	24,1	21,0
	Інш. выдаткі	17,56	19,76	23,50	19,83	14,0	12,0	9,0	12,0
	С.-г. падатак і страхоўка	7,08	20,28	44,34	22,14	6,0	12,0	17,0	13,0
	Увесь выдатак	125,60	171,55	260,20	172,28	100	100	100	100

сна больш вымушаны купляць на выраб, а вышэйшыя на ўласны спажытак. Калі мы зьвярнёмся цяпер да абсалютных лічб, дык убачым, што на адну сярэдняю гаспадарку і на адну душу грашовы выдатак нарастае ад Мазырской акругі к Аршанскай.

Па групам гаспадарак велічыня грашовага выдатку па артыкулах змяняецца паводле тых законамернасцяў, што ўстаноўлены для адносных лічб, з некаторымі ўхіленьнямі (купля тавараў прамысловасці ў Мазырской акрузе).

А К Р У Г І	На 1-у гаспадарку	На 1-у душу
Мазырская	95,50	15,40
Калінінская	146,76	23,30
Аршанская	172,28	24,26

Супынімся яшчэ на абсалютных лічбах куплі тавараў прамысловасці аднёю сярэдняю гаспадаркаю па акругах і параўнаем іх з ёмістасцю рынку сялянскай гаспадаркі на прамысловыя тавары па ўсёй Беларусі за 1923-24 г. г. У справаздачы Ураду VII Усебеларускаму Зьезду Саветаў 1925 г. паказана, што памянёная ёмістасць дасягала прыкладна 79,5% даваеннага часу, калі яна раўнялася 45,60 руб. на золата ці 70,92 руб. чырв. Згодна бюджэтных абсьледваньняў ЦСКБ за 1923-24 г. яна раўнялася 56,38 чырв. руб. Раўнуючы нашы даныя мы ўстанаўляем, што ёмістасць рынку на прамысловыя тавары сярэдняй гаспадаркі Мазырскай акругі—40,52 чырв. руб. і Калінінскай—51,71 чырв. руб. у гэтым годзе не дасягнула сярэднебеларускай за мінулы год, а ў Аршанскай—81,78 чыр. руб. далёка абагнала яе, перавысіўшы сярэдняю даваенную пакупную ёмкасць*).

Акругі	Назва выдатку	Граш. выдатак на 1 душу			
		I	II	III	Сярэд.
Мазырская	На тавары с.-г. вырабу	2,90	0,66	0,59	0,93
	" прамысловасці	7,52	6,75	4,51	6,55
	Працоўнай сілы	3,32	4,40	2,80	3,97
	Інш. выдаткі	1,92	0,94	—	1,18
	С.-г. падатак і страхоўка	1,87	2,97	3,61	2,77
	Усяго	17,53	15,72	11,51	15,40
Калінінская	На тавары с.-г. вырабу	5,52	1,39	0,45	1,00
	" прамысловасці	6,32	8,17	11,96	8,20
	Працоўнай сілы	3,72	3,97	7,86	4,60
	Інш. выдаткі	4,12	6,28	4,29	5,30
	С.-г. падатак і страхоўка	1,40	3,59	9,97	4,20
	Усяго	21,08	23,40	34,53	23,30
Аршанская	На тавары с.-г. вырабу	4,20	2,05	2,30	1,70
	" прамысловасці	11,52	11,22	11,82	11,50
	Працоўнай сілы	4,90	4,03	6,58	5,18
	Інш. выдаткі	3,60	2,62	2,50	2,79
	С.-г. падатак і страхоўка	1,41	2,65	4,78	3,09
	Усяго	25,63	22,57	27,98	24,26

*) Лічбы, што пакупная сіла чырв. руб. не змянялася.

З паданай табліцы мы ўстанаўляем, што на адну душу выдатак на куплю тавараў с.-г. вырабу ў ніжэйшых групах разы ў 2-6 больш, чым у вышэйшых, нарастаючы ад Мазырскай акругі амаль па ўсіх групах к Аршанскай, а наогул складаючы абсалютна нязначную велічыню: у ніжэйшых групах—2,90-5,25 руб., у вышэйшых—0,45-2,30 Гэта выдатак складаецца ў Аршанскай і Мазырскай акругах галоўным чынам з куплі скаціны, а ў Калінінскай высоўваецца на першы плян купля прадуктаў земляробства, хоць і купля скаціны грае ня малую ролю, складаючы 1/3 гэтага выдатковага артыкулу. Параўнальна асабліва многа купляе ў гэтай акрузе прадуктаў земляробства I група, якая іх амаль што не прадае.

З разгляду куплі тавараў с.-г. вырабу можна зрабіць вывад, што зазвычай сялянская гаспадарка пры сучасным нізкім роўні разьвіцця менавых адносін усе свае патрэбы—ўласныя і вырабнічыя—на прадукты с.-г. вырабу імкнецца задаволіць прадукцыяй сваёй гаспадаркі, пасля чаго спецыялізуецца на вырабу тэй частцы прадукту, якая ідзе на рынак. Ня тое мы бачым у Амэрыцы, дзе працэсу спецыялізацыі ёсць магчымасьць ахапіць выраб поўнасьцю: амэрыканскі фэрмэр прадае адкормленага кабана з тым, каб апасьля купляць гатовае сала і шынкі, знаходзячы гэтую апэрацыю зусім рэнтабельнаю.

Пяройдзем да наступнага артыкулу грашовага выдатку на адну душу куплі тавараў прамысловасці. Карыстаючыся данымі вышэйпаданай табліцы і літаратурнымі крыніцамі складаем новую таблічку, якая дае нам магчымасьць устанавіць, што сялянская гаспадарка Беларусі да вайны купляла вельмі мала тавараў прамысловасці,—у тры разы менш, чым у Эўрапейскай Расіі наогул. Лічбы-ж куплі 1924-25 г. па Аршанскай акрузе перавышаюць даваенны аб'ём куплі на Беларусі. У Мазырскай ён у два разы менш, чым у Аршанскай.

Г а д ы	Эўрапейск. Расія*)	Беларусь	Мазырска. акруга	Калінінская акруга	Аршанская акруга
1913 зал. р.	31,79	9,12	—	—	—
1920 "	4,65	—	—	—	—
1923-24 "	—	6,11	—	—	—
1924-25 **)	—	—	4,26	5,33	7,48
1924-25 "	—	—	6,55	8,20	11,50

Гэткім чынам тэмп разьвіцця патрэб сялянскай гаспадаркі на прамысловыя тавары расьце, што бязумоўна будзе адбывацца на большай вытворчасці прамысловасці і будзе падвадзіць аснову для індустрыялізацыі страны.

Зьвяртаючыся да лічб куплі тавараў прамысловасці на адну душу па групах гаспадарак мы бачым, што ў Мазырскай акрузе яны зьніжаюцца ад ніжэйшых груп к вышэйшым. Прычыны гэтага мы зазначылі раней, скажам толькі, што на гэтым адбываецца агульны нізкі ровень народнай

*) Огоновский: „Русский крестьянин и мировое хозяйство“. Стр. 69.

**) 1 чырв. руб.=0,65 зал. руб.

гаспадаркі гэтай акругі. У Калінінскай акрузе мы бачым адваротны малянак. Гэткую-ж тэндэнцыю мы прыкмячам і ў Аршанскай акрузе. Праяўляецца большая уцягнутасць гэтых гаспадарак у грашовыя менавія адносіны, большая дыферэнцыяцыя патрэб, як вырабнічых, таксама і ўласных.

Пераходзячы да пытання, на якія групы прамысловых тавараў траціць сялянская гаспадарка грошы, мы зробіўшы патрэбныя вылічэнні, бачым, што ўдзельная вага выдаткаў на абуццця (гатовае і шавецкі тавар), на мануфактуру (гатовае адзенне і крам) і прадукты харчавання (дукар, соль, селядцы, гарбата і інш.) па ўсіх акругах па сярэдняй гаспадарцы амаль што аднакава, складаючы пасобку ад $\frac{1}{10}$ да $\frac{1}{5}$ ўсяго выдатку на прамысловыя тавары, а ў суме гэты выдатак дае пераважную велічыню.

У Мазырскай акр. 62%, ад усяго выдатку на прамысл. тавары

„ Калінінскай „ 52 „ „ „ „ „
„ Аршанскай „ 64 „ „ „ „ „

Па групам гаспадарак ўдзельная вага гэтага выдатку амаль што не вар'іруе. Значыцца, пры змяняшэнні ці пашырэнні абсалютных лічб гэтага выдатку па памянёных артыкулах ён змяняецца роўналежна, г.э. на задавальненне гэтых патрэб адчуваецца імгэт аднакавай напружанасці.

Удзельная вага выдатку на прамысловыя тавары для будынкаў, інвентару і інш. вырабнічых патрэб (дзёгаць, фарба, вяроўкі і інш.) па акругах і па групам гаспадарак складаючы другі галоўны артыкул выдатку на прамысловыя тавары на патрэбы вырабу, дае наступны процант ад выдатку на іх:

у Мазырскай акрузе—21 %
„ Калінінскай „ —21 „
„ Аршанскай „ —10 „

Крыху выдзяляецца толькі Аршанская акруга, дзе мусіць выпадакова, выдатак на будынк вельмі малы: абсалютны 1,64 руб. = 2%.

З іншых артыкулаў грашовага выдатку на прамысловыя заслужоўвае ўвагі выдатак на прадметы культуры і камфорту (мыла, лекі, кнігі, газеты, пісальная папера і цацкі). Пры параўнанні акруг можна заўважыць што ўдзельная вага гэтага расходу, як у абсалютных велічынях, таксама і ў адносных нарастае па сярэдняй гаспадарцы ад Мазырскай акругі к Аршанскай:

	абсалют.	адносн.
у Мазырскай	1,77 руб.	4,0 %
„ Калінінскай	3,85 „	7,0 „
„ Аршанскай	5,54 „	7,0 „

Гэткім чынам і гэты артыкул расхода паказвае на больш шырокія патрэбы, на вышэйшы культурны ровень сялян Аршанскай і Калінінскай акруг у параўнанні з мазырскім селянінам.

Цяпер праройдем да разгляду затрат на куплю працоўнай сілы якія па сваёй удзельнай вазе стаяць на другім месцы агульнага грашовага выдатку. Мы разаб'ём іх на дзве катэгорыі: 1) купля працоўнай сілы фізічнай працы (каваль, шавец, пастух, плотнік і г. д.), 2) разумовай працы (доктар, настаўнік, духавенства). Памянёныя затраты па групам паказаны наступнаю табліцаю:

Акругі	Назва выдатку	Абсалютна				Адносна			
		I	II	III	Сярэд.	I	II	III	Сяр.
Мазырская	На куплю прац. сілы фізич. пр.	16,39	27,61	20,71	24,79	18,0	27,0	23,0	25,0
	„ разумов	0,19	1,02	0,44	0,73	—	1,0	1,0	1,0
	Разам на прац. сілу .	16,58	28,63	21,15	24,52	18,0	28,0	24,0	26,0
	Увесь выдатак	87,67	102,18	88,60	95,50	100	100	100	100
Калінінская	На куплю прац. сілы фізич. пр.	20,50	24,77	52,07	28,22	17,0	16,0	22,0	19,0
	„ разумов	0,44	0,73	1,07	0,71	1,0	1,0	1,0	1,0
	Разам на прац. сілу .	20,94	25,50	53,14	28,93	18,0	17,0	23,0	20,0
	Увесь выдатак	118,09	149,73	231,38	146,76	100	100	100	100
Аршанская	На куплю прац. сілы фізич. пр.	22,25	27,41	51,82	32,38	18,0	16,0	20,0	19,0
	„ разумов	1,58	3,07	9,66	4,33	1,0	2,0	4,0	2,0
	Разам на прац. сілу .	23,83	30,48	61,48	36,71	19,0	18,0	24,0	21,0
	Увесь выдатак	125,60	171,55	260,20	172,28	100	100	100	100

Затраты на куплю працоўнай сілы фізічнай на адну сярэдняю гаспадарку абсалютна правільна нарастаюць ад Мазырскай акругі к Аршанскай, складаючы досыць значную велічыню. Адносныя лічбы паказваюць адваротную тэндэнцыю. У звязку са зьбісканнем абсалютнага агульнага грашовага бюджэту сялянская гаспадарка Мазырскай акругі абмяжоўвае задавальненне іншых патрэб, адносна больш трацячы грошай на задавальненне гаспадаркі працоўнаю сілаю. Як відаць, гэта патрэба зьяўляецца ў іх больш пільнаю.

Па групам гаспадарак абсалютна і адносна выдаткі на аплату працоўнай сілы фізічнай працы падвышаюцца ад ніжэйшых груп к вышэйшым па ўсіх акругах.

На аплату працоўнай сілы разумовай працы сялянская гаспадарка траціць надзвычайна мала—1% ад агульнага грашовага выдатку Толькі Аршанская акруга адхіляецца ад гэтай лічбы і то затым, што ў ёй разка падвысіўся выдатак на доктара.

На гэтым мы і скончым свой аналіз выдатковай часткі грашовага бюджэту сялянскіх гаспадарак.

B. I. BOIKA.

Die Zusammenhang in der Anteilnahme des Budgets der bäuerlichen Wirtschaften im Orschaschen, Kalininschen und Mosyrskischen Kreise auf dem Absatzgebiete (Markte) für die Jahre 1924 und 1925 nach den Angaben der Budgetuntersuchungen der Centralen Statistischen Verwaltungsbehörde Weissrutheniens.

Zusammenfassung.

1. Der Umfang in der Beteiligung der bäuerlichen Wirtschaften der Rayons an Geldmitteln steigt im Verhältniss zur Verminderung ihrer wirtschaftlichen Entfernung vom Markte im Orschaschen Kreise um das Aendert-halb—bis Zweifache stärker, als im Mosyrskischen Kreise, an.
2. Der Ausfall an Geldmitteln beträgt für jede bäuerliche Wirtschaft etwa 30—40 Rb., blos 9—26%, davon werden durch Anleihen gedeckt, bei der ersten Gruppe in der Höhe von etwa 6% und bei der dritten gegen 35%, und zwar im Mosyrskischen Kreise in geringerem Grade, als im Orschaschen.
3. Durch Verkauf ihrer Arbeitskraft erhalten die bäuerlichen Wirtschaften ungefähr ein Drittel bis zur Hälfte all' ihrer rein baaren Geldmittel und zwar in den an Arbeitskraft ärmeren Gruppen in etwas höherem Grade, als in den an Arbeitskraftreicheren.
4. Was die entfernter gelegenen Wirtschaften betrifft, so setzt sich die Produktion dieser bäuerlichen Wirtschaften für den Markt in verschiedenen steigenden Abstufungen procentual, je nach ihrer verschieden weiten Entfernung vom Absatzgebiete und in Abhängigkeit von verschieden artigen naturgeschichtlichen Gründen zusammen.

Benennung der Kreise	Extensive Wirtschaftsgrup.			Intensive Wirtschaftsgrup.			Summe
	Feldarbei- ten	Produkte der Vieh- zucht	Im Gan- zen	Feldar- beiten	Produkte der Vieh- zucht	Im Gan- zen	
Mosyrskischer . . .	52,9	45,4	78,3	8,4	13,3	21,7	100
Kalininscher . . .	58,7	16,1	74,8	13,3	11,9	25,2	100
Orschascher . . .	31,7	27,0	58,7	24,3	17,0	41,3	100

5. Am meisten verbrauchen mittlere Wirtschaften an Geldmitteln zur Befriedigung ihrer eigenen Bedürfnisse, etwa 25—62%, für landwirtschaftliche Bedürfnisse sind etwa 25—32% zu rechnen, für Abgaben und Versicherungen ca 13—18%. Hier bei steigen die Baarausgaben für Bedürfnisse des Landwirtschaftbetriebes von den höheren zu den niederen Gruppen in erhöhtem Masse an, die jedoch für Abgaben und Versicherungen in umgekehrtem Verhältniss.
6. Am meisten Geldmittel verbrauchen mittlere Wirtschaften für Industriewaaren—354-6%, ferner für Miete von Arbeitskräften (hauptsächlich

physischen)—20-26%, am wenigsten aber für Waaren landwirtschaftlicher Herkunft—4-8%. Dabei bewegen sich die Geldausgaben für Waaren landwirtschaftlicher Herkunft in verhältnissmässig steigender Tendenz von den höheren Gruppen zu den niederen, die Geldausgaben für Arbeitskraft jedoch umgekehrt. Hierbei steht aber die jeweilige Höhe der Ausgaben für Industrieerzeugnisse nicht im direkten Verhältniss zur Grösse der Wirtschaft.

7. Die bäuerliche Wirtschaft ist stets bestrebt ihre Bedürfnisse an landwirtschaftlichen Produkten durch eigene Ausarbeitung derselben zu befriedigen. Im Zusammenhang hienat steht, dass die bäuerlichen Wirtschaften erst dann die Möglichkeit haben, sich speciel mit der Ausarbeitung des für den Markt bestimmten Teiles ihrer Produktion zu beschäftigen, nach dem sie ihre eigenen dringenden Bedürfnisse befriedigt haben.

8. Im Jahre 1924-25 hat die Aufnahmefähigkeit des bäuerlichen Marktes für Industrieerzeugnisse im Orschaschen Kreise die vordem Kriege bestehende Höhe erreicht, in den anderen Kreisen jedoch noch nicht.